

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA CHURCH LAW REVIEW

46

2/10

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, ročník XVI.

Nositel prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právnické dny za nejlepší odborný právnícký časopis vydávaný v České republice za rok 2003 v soutěži českých a slovenských právníckých časopisů.

Recenzovaný odborný časopis. Vychází třikrát ročně.

Vydává Společnost pro církevní právo, Praha 3, Sudoměřská 25, IČ 62934121.

Adresa redakce: 130 00 Praha 3, Sudoměřská 25, e-mail: SPCP@prf.cuni.cz; <http://spcp.prf.cuni.cz>.

Šéfredaktor: Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera. Redaktor: Mgr. Stanislav Pšenička. Redakční rada: JUDr. Miloš Holub, Ph.D.; ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.; JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.; ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D.; Prof. JUDr. Valentin Urfus, CSc.

Toto číslo bylo odevzdáno k tisku dne 30. dubna 2010. Tiskne: JPM Tisk, Na Popelce 7, 150 00 Praha 5.

ISSN 1211-1635, reg. č. MK ČR E 7429.

© Společnost pro církevní právo, Praha, 2010.



**Pocta Jiřímu Rajmundu Treterovi
k 70. narozeninám
(druhá část)**

**In honor of Jiří Rajmund Tretera
on his 70th birthday
(second part)**

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konference katolických biskupů Spojených států amerických
a Ministerstva kultury ČR.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the United States Conference of Catholic Bishops
and the Ministry of Culture of the Czech Republic.*

Finanční podporu Společnosti pro církevní právo
na její ediční činnost směřujte laskavě na běžný účet
u České spořitelny, a. s., 111 21 Praha 1, Na Perštýně 1,
číslo:

1939518309/0800

OBSAH

S. P ř i b y l: V ě d a č e s k é h o k o n f e s n í h o p r á v a p o r o c e 1 9 8 9	113
V. K i n d l: O t a z n í k y o k o l o z r u š e n í z á k . č . 9 6 / 1 9 2 5 S b . z . a n . o v z á j e m n ý c h p o m ě r e c h n á b o ž e n s k ý c h v y z n á n í	127
P. B e n d o v á: H o s p o d á ř s k é z a b e z p e č e n í c í r k v í a n á b o ž e n s k ý c h s p o l e č n o s t í p o r o c e 1 9 4 8	139
K. Š i m á č k o v á: M l č e n í č e s k é h o ú s t a v o d á r c e o i n s t i t u t u m a n ž e l s t v í	147
J. K ř í ž: N e u t r a l i t a , n e b o n e p ř á t e l s t v í ? P o z n á m k y k e v z t a h u s t á t u a n á b o ž e n s t v í	163
Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, Bibliografie.....	179

CONTENTS

S. P ř i b y l: The Science of the Czech State Law on Churches and Religious Societies since 1989	113
V. K i n d l: Questions Surrounding the Abolishment of Act No. 96/1925 Coll. on Mutual Relations of Religious Beliefs	127
P. B e n d o v á: Economic Security of Churches and Religious Societies since 1948	139
K. Š i m á č k o v á: Silence on the Institution of Marriage in the Czech Constitution	147
J. K ř í ž: Neutrality or Animosity? Notes on the Attitude of the State towards Religion	163
Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, Bibliography	179

INHALT

S. Příbyl: Die tschechische staatskirchenrechtliche Wissenschaft nach dem Jahr 1989	113
V. Kindl: Die Fragen betreffend die Aufhebung des Gesetzes Nr. 96/1925 Sb. z. a n. über die gegenseitigen Verhältnisse der Religionsbekenntnisse	127
P. Bendová: Die materielle Versorgung der Kirchen und Religionsgesellschaften seit dem Jahr 1948	139
K. Šimáčková: Das Schweigen des Verfassungsgesetzgebers was das Rechtsinstitut der Ehe angeht	147
J. Kříž: Neutralität oder Feindschaft? Bemerkungen zum Verhältnis des Staates zur Religion	163
Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, Bibliographie	179

INDICE

S. Příbyl: La scienza del diritto ecclesiastico dello Stato ceco dopo il 1989	113
V. Kindl: Domande attorno all'abrogazione della legge n. 96/1925 Sb. z. a n. (Raccolta delle leggi ed ordinamenti) sulle relazioni reciproche fra le confessioni	127
P. Bendová: Il finanziamento delle Chiese ed Enti religiosi dopo il 1948	139
K. Šimáčková: Il silenzio del legislatore costituente sul matrimonio	147
J. Kříž: Neutralità o animosità? Note alla relazione dello Stato e della religione	163
Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera, Bibliografia	179

Věda českého konfesního práva po roce 1989

Stanislav Příbyl

V době první Československé republiky byl u nás obor konfesního práva zastoupen zvučnými jmény Františka Bednáře, Vratislava Buška, Kamila Hennera, Antonína Hobzy, Františka Kopa, Josefa Pejšky, Josefa Turečka nebo Rudolfa Wierera. S nástupem komunistického režimu v roce 1948 však konfesní právo prakticky okamžitě mizí ze scény. Problematika právní úpravy vztahu mezi státem a církvemi se z veřejného prostoru akademického bádání stěhuje nanejvýš do příruček pro zastupitele státní správy, jejichž úkolem bylo především zavádět rozmanité metody restrikce církevního života. Příkladem toho stavu je sborník „Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem“ se dvěma doplňky, vydaný Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR v roce 1977. Okruh adresátů příručky byl velmi úzký, jak se dovídáme na samotném jejím počátku,¹ a její jednotlivé výtisky byly pro jistotu číslovány, aby se snad nedostaly do nepovolaných rukou. Tato publikace nachází svůj zřejmý protipól v publikaci s podtitulem „Příručka pro veřejnou správu“,² vydané téměř třicet let po zmíněném sborníku z normalizačních dob ve svobodných demokratických poměrech, takže srovnání přístupu sestavovatelů obou informačních příruček o církvích a náboženských společnostech se přímo nabízí.

1. Terminologie a přizpůsobení jiným právním oborům

Je však zřejmé, že po roce 1989 nebyla zdaleka aktuální pouze otázka seznamování státních úředníků s praktickou aplikací nových, demokratickým standardům odpovídajících právních úprav v oblasti vztahu státních orgánů s církvemi. Nově vzniklá situace dala totiž návratem konfesního práva coby

¹ „Tato pomůcka je určena pracovníkům státní správy ve věcech církví a náboženských společností, zejména tajemníkům pro věci církevní krajských a okresních národních výborů.“

² JÄGER, Petr, *Církev a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. Příručka pro veřejnou správu*, Brno, 2006.

právního oboru příležitost pro hlubší reflexi samotného fenoménu vztahu státu a církvi, jakož i úlohy individuálních, ústavně zaručených práv věřících v demokratickém právním státě. Bezesporu průlomová publikace Jiřího Rajmunda Tretery „Konfesiční právo a církevní právo“ z roku 1997 uvádí stručné portréty kanonistů a konfesionalistů, kteří působili v dobách předcházejících nastolení komunistického režimu, kdy se konfesiční právo mohlo svobodně rozvíjet, čímž také nepřímo naznačuje, že v této oblasti je na koho a na co navazovat.³ S ohledem na nešťastnou čtyřicetiletou proluku však autor považoval za nutné důkladně a podrobně prezentovat samy základní terminologické parametry oboru konfesičního práva: „Podrobnější výklad je nutný proto, že zejména používání výrazu *církevní právo* není v literatuře chápáno jednoznačně. Je trochu komplikováno vztahem k výrazům podobného, ale nestejného obsahu (např. *právo kanonické* nebo *právo náboženských společností*), a také tím, že *konfesiční právo* se někdy označovalo také výrazem *státní právo církevní*.“⁴ V první polistopadové publikaci, která se věnuje výlučně konfesičnímu právu v České republice, vydané o pět let později, podává pak též autor pestrý přehled terminologie označující konfesiční právo v četných evropských jazycích.⁵

Pro znovuustavení oboru konfesičního práva bylo rovněž potřeba připomenout jeho historický a komparativní aspekt. Poprvé po roce 1989 byla historie vztahu státu a církvi s ohledem na jejich právní aspekty ve světě i u nás podrobněji pojednána v knize Jiřího Rajmunda Tretery z roku 1997, a to přibližně v padesátistránkovém rozsahu.⁶ Vzhledem k tomu, že „socialistická“ právní věda vztahy státu a církve v dějinách marginalizovala a ideologicky zkreslovala, bylo také zapotřebí, aby se tato tematika vrátila tam, kam má na právnických fakultách

³TRETERA, Jiří Rajmund, *Konfesiční právo a církevní právo*, Praha, 1997, s. 37–52.

⁴TRETERA, Jiří Rajmund, *Konfesiční právo...*, s. 7. Viz též TRETERA, Jiří Rajmund, *Církevní právo*, Praha, 1993, s. 25–26.

⁵„Původní význam výrazu konfesiční právo byl: *práva jednotlivých vyznání* (konfesí). V polštině se používá pro tento obor termín, přesně odpovídající českému výrazu: *prawo wyznaniowe*. V němčině se rovněž používaly výrazy *Konfessionsrecht* nebo *Bekennnisrecht*, později se začal užívat výraz *Staatskirchenrecht*, a v poslední době, zvláště v Rakousku, se přechází na termín *Religionsgemeinschaftenrecht* (právo náboženských společenství). V angličtině se používá *state ecclesiastical law*, v maďarštině *állami egyházjog*, ve španělštině *derecho eclesiástico del estado*, ve francouzštině *droit ecclésiastique civile*. V italštině se nyní omezují na výrazy *Diritto Ecclesiastico e Concordatario* nebo *Diritto Ecclesiastico dello Stato*.“ – TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří, 2002, s. 57.

⁶TRETERA, Jiří Rajmund, *Konfesiční právo...*, s. 55–104.

patřit, tedy zpět do vyučovacího oboru dějin práva. Zatímco konfesní právo je spíše předmětem výběrovým, volitelným, celková znalost právních dějin patří k základní výbavě právní kultury absolventů právnických fakult. Nedeformované pojetí právního řešení vztahů veřejné moci a církvi se tak mělo objevit také ve standardní právněhistorické manualistice.⁷ To ovšem nic nemění na skutečnosti, že konfesní právo je samo o sobě autonomním oborem, a že jako takové si zaslouží také své vlastní „chrestomatie“, sborníky původních právních pramenů pro potřeby studentů a dalších zájemců. Tohoto úkolu se podjal ve třech postupně vydaných publikacích Ignác Antonín Hrdina. První svazek obsahuje dokumenty ze světových konfesněprávních dějin,⁸ druhé dva pak z vývoje u nás, a to od samého počátku⁹ až po rozpad Československa koncem roku 1992.¹⁰

2. Specifický charakter Společnosti pro církevní právo a zprostředkování zahraničních zkušeností

Ustavení Společnosti pro církevní právo v roce 1994 a vydávání jejího časopisu *Revue církevního práva* od roku 1995 usnadnilo v našich podmínkách agregaci vědeckého zkoumání otázek, týkajících se právních aspektů vztahu státu a církvi. Srovnání se situací na Slovensku lépe vyjasní postavení a úlohu, kterou u nás Společnost pro církevní právo má. Na Slovensku působí jednak Slovenská společnost kanonického práva, jejímiž virilními členy jsou všichni katoličtí biskupové a která se zabývá především kanonickoprávní teorií a praxí v katolické církvi. Naproti tomu se především konfesněprávní problematice věnuje Ústav pro vztahy státu a církvi při Ministerstvu kultury Slovenské republiky. Společnost pro církevní právo se sídlem v Praze se však tematicky neomezuje na jeden či druhý obor, tedy na kanonické právo katolické církve nebo na právní řešení vztahu státu a církvi. Pojem „církevní“ právo totiž chápe v co nejširším smyslu; je zde proto místo například i pro normativní úpravy dis-

⁷Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, *Dějiny evropského kontinentálního práva*, 2. vydání, Praha, 2004, s. 98-113; s. 130-174; SCHELLE, Karel a kolektiv, *Právní dějiny*, Plzeň, 2007, s. 883-892.

⁸HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva. I. – Evropa a USA*, Praha, 2006.

⁹HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva. II. – Český stát*, Praha, 2007.

¹⁰HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva III. – Československo*, Praha, 2006.

ciplíny nekatolických církví a náboženských společností. Navíc není společnost zařazena do struktury církve nebo orgánu státní správy, jako je tomu v případě uvedených subjektů na Slovensku.

Společnost začala záhy pořádat přednášková setkání a konference, na něž jsou zváni přední odborníci v otázkách právního řešení vztahu státu a církví z různých zemí; nejprve především z těch, v nichž nebyl svobodný vývoj vztahu státu a církví, jakož i individuálních práv plynoucích z náboženské svobody, násilně přerušen útlakem totalitního režimu. Někteří přednášející spíše vyzdvihovali přednosti systému zavedeného v jejich zemích,¹¹ jiní si byli vědomi, že jejich domácí zkušenosti postrádají právě ono stigma nesvobody, jež nutně vedlo v poměrech České republiky k dosud očividně skromnějším výsledkům.¹² Obecný princip smyslu takového představení zahraničních systémů uspořádání vztahu státu a církví v České republice a v dalších zemích, které prošly vnucenými totalitními režimy, nejvýstižněji vyjádřil prof. Heiner Marré: „Při diskusi o financování církví vzniká nezdědka dojem, že by bylo možno systém církevního financování z určité země bez dalšího vyměnit za systém z jiné země. Ve skutečnosti se však při důkladnějším zkoumání ukazuje, jak je každý systém určován specifickým historickým vývojem. To neznamená, že by určitý systém – svým pojetím církve, spravedlnosti i možnosti realizace – nemohl mít charakter určitého modelu, pokud jde například o zavedení nového, současné době více odpovídajícího systému financování, o němž se dnes uvažuje v zemích východní a střední Evropy.“¹³ Cenné informace o těchto konfesněprávních systémech v zemích evropské patnáctky, v nichž nedošlo k deformacím přirozeného vývoje vztahů státu a církví následkem ateistického režimu, poskytl našim

¹¹„Názor katolické církve v SRN je takový, že teologická legitimita a zásadně správná povaha církevního zdaňování by měla být zachována. Tento systém reflektuje vyzkoušenou opravdovou spolupráci mezi církvemi a státem v Německu, trvající již přes sto let.“ – LISTL, Josef, *Vztah mezi státem a církvemi v Německu*, in: *Revue církevního práva* č. 3 – 1/96, s. 1–10, s. 9.

¹²„Návštěvníku z bohaté západní země nepřísluší, aby tu udílel lekce z chudoby. Mohu však dosvědčit, že životnost víry nezávisí na finančním bohatství církví. Na druhé straně však musí existovat způsob, jak zajistit evangelizační poslání církví a jeho uskutečňování v praxi pomocí uspořádání právních vztahů mezi církvemi a státem.“ – MICHEL, Nicolas, *Církev a stát ve Švýcarsku*, in: *Revue církevního práva* č. 4 – 2/96, s. 105–122, s. 119.

¹³MARRÉ, Heiner, *Systémy financování církví v zemích Evropské unie a v USA*, in: *Revue církevního práva* č. 10 – 2/98, s. 65–79, s. 65.

zájemcům překlad německého sborníku, redigovaného v roce 1995 Gerhardem Robbersem.¹⁴

3. Nejednoznačnost v otázkách církevního majetku a financování církví

Mohlo by se zdát, že země srovnatelné s Českou republikou, které se rozhodly vyřešit majetkové vyrovnání státu a církve vstřícněji než u nás, dospěly k uspokojivému a pro naši situaci následováníhodnému stavu, avšak odborníci z těchto zemí nám mezitím ukázali, že situace v jejich zemích není zdaleka tak ideální. Provádění restitučního zákona narazilo v Maďarsku na limity ze strany státu,¹⁵ zatímco na Slovensku se zdálo pouze zpočátku, že problémy aplikace restitučního zákona, jehož návrh ještě v roce 1992 neprošel ve Federálním shromáždění,¹⁶ jsou spíše technického rázu.¹⁷ Skutečnost, že ani na Slovensku však nevedly plošné církevní restituce k uspokojivému konečnému výsledku, mohla přispět ke skeptičtějšímu pohledu také u nás: „Všem je jasné, že úplná restituce církevního majetku je věc obtížná a pravděpodobně by dostatečně ekonomicky církve nezajistila.“¹⁸ Věda konfesního práva byla navíc v českých podmínkách postavena před problematiku charakteru církevního majetku jako takového. Ani sám komunistický režim jeho existenci nepopíral a řadil jej mezi

¹⁴ROBBERS, Gerhard, *Stát a církve v zemích EU*, přel. KOLÁŘ, Petr, KOLÁŘOVÁ, Markéta, Praha, 2001.

¹⁵„Vláda opomíjí plnění zákonných závazků. Od roku 1995 se vedou jednání s církvemi, které již vícekrát snížily své nároky nebo místo předání majetku přijaly finanční odškodnění. Zákonem předpokládaná desetiletá lhůta pro vyřízení restituci by se přitom mohla prodloužit na dvacet let, nebo by stát mohl vyplácet platby z restitučního fondu.“ – SCHANDA, Balász, *Právní režim bývalého církevního majetku v Maďarsku*, in: Revue církevního práva č. 7 – 2/97, s. 81–89, s. 83.

¹⁶Zákon č. 282/1993 Z. z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam.

¹⁷„Problémy se někde vyskytují zejména při restituci půdy, jejíž vlastníkem byly řeholní řády a z různých důvodů (v listech vlastnictví je majetek uvedený všeobecně jako církevní) nemohou prokázat svá vlastnická práva.“ – NEMEC, Matúš, *Právne postavenie a činnosť cirkvi v Slovenskej republike*, in: Revue církevního práva č. 5 – 3/96, s. 151–168, s. 154.

¹⁸TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve...*, s. 133.

relikty vlastnictví soukromého, což potvrzovala tehdejší právní teorie i praxe.¹⁹ Popírání samotné jeho existence se u nás paradoxně objevilo až po roce 1989 a bohužel se nestalo pouhým soukromým názorem,²⁰ nýbrž také ideovým základem expertízy, jež měla být podkladem budoucího rozhodování vlády České republiky.²¹ V této souvislosti stojí za zmínku, že především z německojazyčné oblasti se občas vznášel dotaz, zdali jsou církve a náboženské společnosti v České republice korporacemi veřejného nebo naopak soukromého práva. Nejednoznačná odpověď plyne ze skutečnosti, že logika právního systému je v každé zemi specifická.²²

4. Otázka laického státu a odluky

Výzvou pro vědecké bádání se stalo rovněž zařazení systému vztahu státu a církvi v České republice a jeho zdejšího právního řešení do kategorií komparativního konfesního práva. Jde především o otázky týkající se laického charakteru

¹⁹„Úřední i soudní výklad se shodoval na tehdy již reziduální *soukromé* povaze církevního vlastnictví se zvláštními prvky trestněprávní ochrany z důvodu existence *hospodářského zabezpečení*.“ – JÄGER, Petr, *Svoboda vyznání a právní poměry církvi a náboženských společností v letech 1948–1989*, in: Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví, Brno, 2009, s. 769–810, s. 795.

²⁰„Někdy se v minulosti i v současnosti možno setkat s názorem, že církve žádný majetek ve skutečnosti nevlastnily, protože jejich majetek měl veřejnoprávní charakter, a v důsledku toho měl stát právo ho volně předisponovat a dnes je prý požadavek na restituci církevního majetku právně neadekvátní. Zapomíná se ovšem, že veřejnoprávní není totéž, co státní. Církve navíc vždy byly poněkud zvláštními institucemi, které nelze jednoznačně zařadit do kategorie veřejnoprávní nebo soukromoprávní instituce. Bylo by absurdní tvářit v tvář tvrdit členům církvi, kteří po generace budovali ze svých darů a sbírek i práce vlastních rukou společný církevní majetek, že prý ve skutečnosti všechno dělali pro stát.“ – TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev...*, s. 121.

²¹Expertíza Právnické fakulty UK v Praze z r. 1999 *Právní postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR*.

²²„Postavení církvi a náboženských společností v současném českém právním řádu není z hlediska uvedeného dělení dosud definitivně určeno. Přispívá k tomu fakt, že rozdíl mezi veřejnoprávními a soukromoprávními entitami nebyl pro český právní řád dosud legislativně definován, ačkoliv výraz ‚veřejnoprávní‘ byl již (v době poměrně nedávné) v právních předpisech použit (do té doby šlo pouze o pojmy vědeckého výkladu, a nikoli tedy o součást českého právního řádu). Pokud jde o postavení církvi, nelze jednoznačně podat prognózu, kterým směrem se bude jejich postavení ubírat; prozatím lze říci, že v některých oblastech se registrované církve projevují jako subjekty práva veřejného, v jiných jako subjekty práva soukromého.“ – TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev...*, s. 72.

státu a odluky církve od státu. Zatímco například v Itálii se stala interpretační dedukce tamního ústavního soudu o laickém charakteru Italské republiky předmětem mimořádné badatelské pozornosti,²³ obdobný pasus v odůvodnění jinak navýsost významného nálezu našeho ústavního soudu, publikovaného pod č. 4/2003 Sb., zůstal takřka bez povšimnutí českých konfesionalistů; snad také proto, že tato problematika není v naší situaci zatížena kontroverzními kontakty. Jistým přínosem však je v této souvislosti již samotný fakt, že Ústavní soud si předsevzal podat doktrinální výklad ústavněprávních garancí náboženské svobody v podmínkách České republiky: „Ústavní soud při posuzování návrhu skupiny senátorů především pocítuje potřebu nejprve se – v obecné rovině a alespoň ve stručnosti – vyjádřit k jednotlivým ústavním principům náboženské svobody v ústavním pořádku České republiky. (...) Česká republika je založena na principu laického státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny je totiž stát založen na demokratických hodnotách a ‚nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.‘ (...) Z citovaného článku dále vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.“²⁴ Odlukový charakter vztahu státu a církvi v České republice byl předmětem konfesněprávního zkoumání z hlediska modelů vztahu státu a církvi, přičemž je zřejmé, že nejmenší míru odluky představuje v České republice dosavadní napojení finančních zdrojů

²³Nález Ústavního soudu Italské republiky č. 203 ze dne 11.–12. dubna 1989.

²⁴Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), nebo na zrušení některých ustanovení tohoto zákona. – in: Sbirka zákonů č. 4/2003, s. 92–106, s. 92.

církvi na státní rozpočet.²⁵ Otevřená otázka odluky v dalších oblastech v každém případě implikuje spolupráci dvou autonomních subjektů: „Režim úplné odluky státu a církve nebyl na českém území nikdy přijat. Nyní stát aplikuje princip neidentifikace s žádným náboženstvím a princip parity a autonomie církví, avšak s církvemi v mnoha oblastech spolupracuje. Můžeme hovořit o použití běžného kooperačního modelu.“²⁶

5. Systematika pojednání o českém konfesním právu

Zákon o církvích č. 3/2002 Sb. upřesnil ve své konstrukci tzv. zvláštních práv církví a náboženských společností, jež mohla být ostatně v mnoha ohledech podrobena kritice,²⁷ oblasti spolupráce státu s etablovanými církvemi, jež až dosud tato práva vykonávaly. Zároveň stanovil také dosti náročné podmínky pro ty církve a náboženské společnosti, jež by chtěly v budoucnu také vstoupit do takto vymezených veřejných sektorů. Systematikou zákona se tak mohla inspirovat například významná monografie, týkající se vztahů státu a církve v České republice,²⁸ jež odlišuje ve své vlastní systematice společná práva registrovaných církví od zvláštních práv církví registrovaných ve druhém stupni. Nejprve proto pojednává obecná práva církví, jakými jsou spravovat vnitrocírkevní záležitosti nezávisle na státní moci, obdržet příznání subjektivity pro své instituce, vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních zařízeních, získat

²⁵„Odluka církve od státu je zde přítom chápána jako kontinuální stupňovitý proces, nikoliv jako jednorázový akt, protože poměry z hlediska odluky státu a církve jsou obvykle složitější, než by se dalo vystihnout prostým konstatováním, zda odluka existuje či nikoliv. Ve výše uvedeném smyslu je současná situace v ČR charakterizována pokročilejším stavem odluky církve a státu. Odluka je nepochybně provedena v oblasti svobody náboženského vyznání a občanské rovnoprávnosti věřících různých církví, existence souvisejících práv a svobod dovolujících svobodu náboženského vyznání realizovat bez ingerence státu, formální rovnoprávnosti církví a náboženských vyznání včetně liberálních podmínek pro uznávání různých církví a náboženských společností, autonomie církví včetně odstranění státní ingerence do obsazování církevních úřadů a také v oblasti výchovy a vyučování. (...) Prakticky jedinou oblastí, ve které ještě nebyla v ČR dosažena odluka církve od státu, je finanční a hospodářské zajištění činnosti církví a náboženských společností.“ – MATULA, Miloš, *Odluka církve od státu z hlediska poměru státu a církvi v ČR*, in: *Církev a stát (Vztah státu a církve a postavení jednotlivce)*, Brno, 1996, s. 49–55, s. 53.

²⁶TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev...*, s. 68.

²⁷PŘIBYL, Stanislav, *Pojetí tzv. „zvláštních práv“ církví a náboženských společností podle zákona č. 3/2002 Sb.*, in: *Právník 7 – 142/03*, s. 711–722.

²⁸HRDINA, Antonín Ignác, *Náboženská svoboda v právu České republiky*, s. 137–223.

zvláštní oprávnění formou „akreditace“²⁹ a konečně zakládat svazy církví. Poté pak autor tematizuje zvláštní práva, skrze jejichž výkon církve vstupují do veřejného prostoru, totiž právo vyučovat náboženství na základních školách, právo na výkon armádní, vězeňské a obdobné duchovní služby, právo na financování ze státního rozpočtu, právo na uzavírání občanskoprávně platných církevních sňatků, právo na zřizování církevních škol a právo na respektování povinnosti mlčenlivosti duchovních.

Prezentace české konfesněprávní úpravy v zahraničí však neposkytuje možnost tak pružného přizpůsobení systematické domácí právní úpravy a vyžaduje – s ohledem na usnadnění komparace s konfesněprávními systémy dalších zemí – respektovat schéma dané příslušným vědeckým záměrem. Na druhé straně se lze v takto přeжатé systematické setkat se zájmem o kritéria, jež dosud nebyla zahrnuta do domácích konfesněprávních pojednání. Tak např. bylo překvapivé, že v prezentaci českého konfesního práva v rakouské příručce bylo nutné vyhovět rakouským konfesionalistům a připravit kapitoly o církevní „lobby“ nebo o přítomnosti církví v hromadných sdělovacích prostředcích.³⁰

6. Závěrem

Dokladem postupného uzrávání oboru konfesního práva v našich podmínkách je například skutečnost, že postupně dochází k diferenciaci mezi monografiemi na specifická témata³¹ a naopak explicitně učebními texty.³² Časopisecká publikační činnost v oboru se neomezuje pouze na Revue církevního práva a týká se daleko širší palety témat, než jakým bylo dosud především financování církví

²⁹ „Pojem ‚dvoustupňová registrace‘ (popř. ‚registrace‘ a ‚akreditace‘) je pracovní a sám zákon ho neužívá, aby to neevokovalo dojem hodnocení církví. Běžně se naproti tomu používá v teorii konfesního práva a pracují s ním i materiály předcházející paragrafovanému textu. (...) Sám zákon rozlišuje (terminologicky poněkud těžkopádně) církve registrované (rozuměj v 1. stupni) a církve, jimž bylo přiznáno ‚oprávnění k výkonu zvláštních práv‘ (tj. registrované v 2. stupni).“ – in: HRDINA, Antonín Ignác, *Náboženská svoboda...*, s. 81, pozn. 88.

³⁰ *Lobbying durch Religionsgemeinschaften; Massenmedien*, in: TRETERA, Jiří Rajmund, WIESHAIDER, Wolfgang, *Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa. Band 2 – Tschechien*, vyd. POTZ, Richard, SCHINKELE, Brigitte, SCHWARZ, Karl, SYNEK, Eva Maria, WIESHAIDER, Wolfgang, Wien, 2004, s. 75–78; s. 91–94.

³¹ KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*, Olomouc, 2004.

³² VALEŠ, Václav, *Konfesní právo. Průvodce studiem*, Plzeň, 2008.

a náboženských společností.³³ Věda konfesního práva může však také polemicky reagovat na aktuální témata, jak se tomu stalo třeba v případě zpochybnění a uvažovaného zrušení alternativního církevního sňatku v návrhu občanského zákoníku,³⁴ a také se soustředit na otázku konkordátního práva, které zatím v podmínkách České republiky nedošlo svého naplnění v podobě ratifikace smlouvy se Svatým stolicí. To však nic se nemění na tom, že pro eventuální schválení takovéto smluvní úpravy lze mít již připravené teoretické zázemí,³⁵ a to dokonce s ohledem na zcela nové projekty ve vztazích státu a církve v České republice.³⁶ Také mezinárodní a evropské právo v oblasti individuálních práv plynoucích z náboženské svobody se již dočkalo své monografie v českém jazyce.³⁷

V každém případě bylo pro konfesněprávní bádání v České republice velmi užitečné, že se po roce 1989 postupně utvořilo a upevnilo organizační, publikační a vůbec vědecké zázemí oboru konfesního práva. Významným iniciátorem tohoto procesu byl profesor Jiří Rajmund Tretera, předseda Společnosti pro církevní právo, a budiž mu za veškeré jeho úsilí vyjádřen upřímný dík.

Resumé

Studie hodnotí uplynulé dvacetiletí rozvoje svobodného bádání o vztahu státu a církvi po roce 1989 v Československu, resp. v České republice. Konfesní právo se opět etablovalo jako vědecká disciplína i učitelský obor a v roce 1994 byla založena v Praze Společnost pro církevní právo, která se studiem konfesněprávních úprav soustavně zabývá. Po čtyřicetiletém vakuu, způsobeném totalitním komunistickým režimem, bylo nejprve třeba připomenout samy základy oboru a zvát odborníky z jiných zemí, aby prezentovali tamní zkušenosti právního řešení vztahů státu a církvi. Postupně pak vzrůstal i v České republice počet vědeckých pojednání, monografií a článků v oboru konfesního práva, jež se věnují i hlubším teoretickým konceptům. Autor statě vyjadřuje závěrem poděkování

³³PŘÍBYL, Stanislav, *Konfesněprávní studie*, Brno, 2007.

³⁴HORÁK, Zábaj, *Alternativní forma uzavření manželství v Českých zemích ohrožena*, in: *Revue církevního práva* č. 33 – 1/06, s. 39–50.

³⁵NĚMEC, Damián, *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi zvláště*, in: *Revue církevního práva* č. 43 – 2/09, s. 79–112.

³⁶NĚMEC, Damián, *Návrh zákona o majetku církvi a náboženských společností v České republice z r. 2008 ve světle platných konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi*, in: ŠMID, Marek, MORAVČÍKOVÁ, Michaela (eds.), *Clara pacta – boni amici – Zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami*, Bratislava, 2009, s. 202–254.

³⁷SPRATEK, Daniel, *Evropská ochrana náboženské svobody*, Brno, 2008.

profesoru Jiřímu Rajmundu Treterovi za zásluhy o obnovu a rozvoj oboru konfesního práva v českých podmínkách.

Summary

The Science of the Czech State Law on Churches and Religious Societies since 1989

The article evaluates the past 20 years in the development of unimpeded research on the state-church relationship in Czechoslovakia and Czech Republic since 1989. In that period the state law on churches and religious societies again became an established scientific field of study, with the Church Law Society being established in Prague in 1994 to systematically undertake this study. Following the 40-year period of communism that discontinued the field, it was necessary to recommence with the basics of the field, and invite experts from other countries to present their countries' experiences with legal solutions in the state-church relationship. Over time the number of studies and articles published in the Czech Republic has grown, and the literature has covered even more advanced theoretical topics. Finally, the author expresses his thanks to Professor Jiří Rajmund Tretera, whom he credits for the renaissance of the field of law on churches and religious societies in the Czech Republic.

Zusammenfassung

Die tschechische staatskirchenrechtliche Wissenschaft nach dem Jahr 1989

Die Studie bewertet die vergangenen 20 Jahren der freien Forschung im Bereich der Staat-Kirche Beziehung nach 1989 in der Tschechoslowakei bzw. der Tschechischen Republik. Staatskirchenrecht hat sich als wissenschaftlicher und Studienbereich etabliert; im Jahre 1994 wurde in Prag die Gesellschaft für Kirchenrecht gegründet, die sich systematisch dem Studium der staatskirchenrechtlichen Regelungen widmet. Nach einer vierzigjährigen Pause, die das totalitäre kommunistische Regime verursachte, war es vonnöten, die Grundlagen der Problematik zu festlegen. Man musste insbesondere die ausländischen Experten konsultieren, um ihre Erfahrung mit den demokratischen Lösungen der rechtlichen Beziehung zwischen dem Staat und den Kirchen zu vergegenwärtigen. Allmählich ist die Zahl der wissenschaftlichen Behandlungen, Monographien und Veröffentlichungen im Bereich des Staatskirchenrecht in der Tschechischen Republik gestiegen, die sich auch mit grundlegenden theoretischen Aspekten befassen. Der Autor bedankt sich beim Herrn Professor Jiří Rajmund Tretera für die Verdienste, was die Er-

neuerung und Entwicklung des wissenschaftlichen Bereichs „Staatskirchenrecht“ in den tschechischen Umständen angeht.

Riassunto

La scienza del diritto ecclesiastico dello Stato ceco dopo il 1989

Il saggio valuta il passato ventennio dello sviluppo di ricerca libera sulla relazione dello Stato e della Chiesa in Cecoslovacchia e nella Repubblica Ceca dopo il 1989. Il diritto ecclesiastico dello Stato ha ripreso il posto di una disciplina scientifica e materia di studio. Nel 1994 è stata fondata la Società per il Diritto delle Chiese che si occupa metodicamente del studio di regolamentazioni di diritto ecclesiastico. Dopo un vacuo di quarant'anni causato dal regime comunista bisognava ricordare prime le basi fondamentali della materia, invitando periti dall'estero per presentare le loro esperienze di soluzioni legali. Gradualmente aumentava il numero di saggi, monografie ed articoli sul diritto ecclesiastico dedicati anche ai concetti teorici più approfonditi. L'autore conclude il saggio ringraziando il prof. Jiří Rajmund Tretera per il suo contributo alla rinnovazione e allo sviluppo della materia di diritto ecclesiastico dello Stato nell'ambiente ceco.

O autorovi

Stanislav Příbyl, nar. 18. listopadu 1966 v Praze, vystudoval teologii na teologické fakultě Papežské Lateránské univerzity v Římě, roku 1996 byl vysvěcen na kněze arcidiecéze pražské. Vystudoval též právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, a to v letech 1985–1989 a 1998–2001, obhájil disertaci „Právní zajištění ekumenických vztahů mezi církvemi“ a dosáhl titulů JUDr. – Ph.D. Na Institutu obojího práva Papežské Lateránské univerzity obhájil roku 2002 disertaci „České konfesní právo“ a stal se tak doktorem kanonického práva. Je členem pracovního výboru SPCP, soudcem Metropolitního církevního soudu v Praze a vyučuje kanonické a konfesní právo na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích.

Stanislav Příbyl, born November 18th, 1966, in Prague, graduated in theology from the Pontifical Lateran University in Rome, in 1996 ordained a priest of the Prague Archdiocese. Also graduated from the Charles University College of Law, where he studied in 1985–1989 and 1998–2001, wrote a dissertation called “Legal Guarantees on Ecumenical Relations among Churches” and gained titles

of JUDr. and Ph.D. At the Institutum Iuris Utriusque of the Pontifical Lateran University in 2002 successfully defended another dissertation called "Czech State Ecclesiastical Law" and thus became Doctor of Canon Law. He is member of the Working Committee of the Church Law Society, judge of the Metropolitan Court of Prague, and a lecturer in Canon and State Ecclesiastical Law at the College of Theology, University of South Bohemia, České Budějovice.

Stanislav Příbyl, geb. am 18. November 1966 in Prag, absolvierte Theologie an der Theologischen Fakultät der Päpstlichen Lateranuniversität in Rom, 1996 Priesterweihe in der Prager Erzdiözese. Ferner absolvierte er auch Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag, und zwar in den Jahren 1985–1989 und 1998–2001. Im letzteren Zeitabschnitt verteidigte er seine Dissertationsarbeit „Rechtliche Sicherstellung der ökumenischen Beziehungen unter den Kirchen“ (JUDr., Ph.D.). Im Rahmen des Instituts für Staats- und Kirchenrecht der Päpstlichen Lateranuniversität verteidigte er im Jahre 2002 seine Dissertation „Tschechisches Staatskirchenrecht“ und wurde somit Doktor kanonischen Rechts. Er ist Mitglied des Arbeitsausschusses der Gesellschaft für Kirchenrecht, Richter des Metropolitangerichts in Prag und lehrt Kirchen- und Staatskirchenrecht an der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis.

Stanislav Příbyl, nato il 18 novembre 1966 a Praga, laureato in teologia alla Facoltà di Teologia della Università Pontificia Lateranense a Roma, nel 1996 ordinato sacerdote della arcidiocesi di Praga. Si è laureato anche dalla Facoltà di Giurisprudenza UK a Praga, fra 1985–1989 e 1998–2001, con la tesi „Garanzie giuridiche dei rapporti ecumenici fra le chiese“ ha ottenuto i titoli JUDr. – PhD. All’Istituto Iuris Utriusque della Università Pontificia Lateranense ha difeso la tesi „Il diritto ecclesiastico ceco“ ed è divenuto dottore di diritto canonico. È membro del Comitato della Società per il diritto delle Chiese, giudice del Tribunale Ecclesiastico Metropolitano a Praga ed insegnante del diritto canonico e ecclesiastico alla Facoltà Teologica della Università di Boemia Meridionale a České Budějovice.

BULLETIN SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO PRAHA – BRNO – OLOMOUC

je periodikum o rozsahu jedné až několika stran,
které členové SPCP dostávají
několikrát do roka elektronickou poštou.

Poskytuje
nejnovější informace z oborů církevního práva,

podává
podrobnější zprávy o dění ve Společnosti pro církevní právo,

upozorňuje
na připravované akce.

Připomínáme členům SPCP, kteří BULLETIN dosud nedostávají,
aby sdělili svůj e-mail
na adresu spcp@prf.cuni.cz.

Otazníky okolo zrušení zák. č. 96/1925 Sb. z. a n. o vzájemných poměrech náboženských vyznání

Vladimír Kindl

Historická tradice státních mezikonfesních právních pravidel je na území dnešní České republiky mimořádně dlouhá, možná že patří vůbec k nejdelším na evropském kontinentu. Začíná před polovinou 15. století a nepřetržitě trvá i v období katolické výlučnosti. Po zavedení systému tolerance (1781) počet a význam mezikonfesních právních pravidel výrazně vzrostl.

V počínající konstituční éře druhé poloviny 19. stol. se v důsledku šířících a upevňujících se záruk plné svobody víry a svědomí, nezávislosti ostatních oprávnění státního občana na jeho náboženském vyznání a svobodné volby vyznání vůbec, objevují snahy o vydání zákona upravujícího obecně jednak „styčné body ... soužití občanů různých se náboženským vyznáním“,¹ jednak postavení náboženských společností ke státu a k sobě navzájem. První pokus dolnorakouského poslance Mühlfelda z r. 1861 zůstal ještě jen nerealizovaným projektem,² ale r. 1868 byl první specializovaný mezikonfesní zákon rakouskou říšskou radou přijat a císařem sankcionován.³ Obdobně koncipované zákony byly už v Československé republice přijaty ještě dva. První byl zák. č. 277 Sb. z. a n. ze dne 15. dubna 1920, kterým se mění některá ustanovení interkonfesního zákona ze dne 25. května 1869 č. 49. Druhý, výslovně rušící platnost těch předchozích, a až dosud poslední specializovaný mezikonfesní zákon vůbec, zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., byl schválen Národním shromážděním 23. dubna 1925 a účinnost nabyl 9. května 1925. Patřil k zákonům unifikačním, tj. sjednocujícím zahrnutý okruh právních vztahů v česko-moravské, slovenské i podkarpatorské části

¹PEJŠKA, Josef, *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek první: Ústavní právo církevní, b.m., 1932, s. 184.

²Podrobněji o něm srv.: WIERER, Rudolf, *Uznání a právní postavení náboženských společností podle zákona z 20. května 1874, č. 68 ř. z.*, Praha – Brno 1935, s. 42–46.

³Zákon č. 49/1868 ř. z., „kterým jsou upravovány mezikonfesní poměry státních občanů ve směrech v něm označených“.

státu. Ve vztahu k dvěma posledně uvedeným územním obvodům znamenal výrazný zásah do tamní dosavadní uherské právní úpravy.

Mezikonfesní nebo též jinak interkonfesní, případně interkonfesijní zákon, nebyl ani zdaleka předpisem výlučným. Mezikonfesní normy se nacházely v celé řadě dalších zákonů a vládních nařízení. J. Sommer jich v důkladném rozboru mezikonfesního práva prováděném v r. 1932 napočítal „zvláště“, tedy jen příkladmo, ještě devět.⁴ Počítal ovšem jen ty, které pocházely od československého zákonodárce, respektive československé vlády. Samozřejmě, že i §§ 121–125 a 128 ústavního zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. (Ústava) měly mezikonfesní charakter a nelze zapomínat ani na některé rakouské a uherské předpisy, které stále v jednotlivostech regulace mezikonfesních vztahů zůstávaly v platnosti.⁵ V důvodové zprávě provázející návrh mezikonfesního zákona uváděla vláda, že „účelem osnovy jest odstraniti územní právní disparitu v oboru vzájemných poměrů náboženských společností ...“. Ústavně-právní výbor poslanecké sněmovny ve zprávě doporučující návrh sněmovně ke schválení mínil, že je „další splátkou na slibovanou úpravu poměrů mezi církvemi a státem“.⁶

Právní nauka, administrativní i soudní praxe nacházely v obsahu zákona ještě jednu rovínu definičního vymezení. Vzájemné vztahy mezi církvemi a náboženskými společnostmi a stejně tak vzájemné vztahy mezi státem a týmiž se stávaly předmětem tohoto zákona v důsledku souběžného časového soužití občanů (částečně i obyvatel) různého náboženského vyznání nebo „bezvyznání“ na státním území, přičemž příslušnost ke konkrétnímu vyznání v Čechách a na Moravě uznanému a na Slovensku a Podkarpatské Rusi recipovanému a zákonně

⁴*Slovník veřejného práva československého II*, heslo Mezikonfesní poměry, Brno, 1932, s. 579.

⁵Např. zák. č. 33/1868 ř. z. upravující znění přísahy nebo její náhrady (slovní ujištění) v civilním a trestním řízení, včetně vojenského řízení trestního.

⁶Otisk obou zpráv např.: *Československé církevní zákony I*, Praha, 1931, s. 116–120.

uznanému, její změnu i nepříslušnost ke každému vyznání určovaly normy tohoto zákona a rozhodování o tom příslušelo orgánům politické správy.⁷

Pojem „náboženské vyznání“ nebyl v předpisu výslovně vymezen, přejímal se víceméně v duchu tradiční administrativní a soudní interpretace, jak se utvářela od r. 1868. Ta jej, obdobně jako další v předpisech se vyskytující termíny „náboženství“, popřípadě jen „vyznání“ používané pro vyjádření vztahu jednotlivce k věroučné soustavě, ztotožňovala s příslušností k církvi nebo náboženské společnosti, která toto náboženské vyznání pěstovala, tedy s členstvím ve veřejnoprávním svazu. Právo sice připouštělo situaci plynoucí ze „svobodného přesvědčení“, to znamená volbu náboženského vyznání jiného než při zrození občani prvotně určeného nebo volbu stavu „bezvyznání“ po dosažení 16 let věku, ale nijak neklasifikovalo situaci, že by ze stejného svobodného přesvědčení někdo chtěl zůstat při svém vyznání nebo si zvolil jiné, případně žádné, ale nechtěl být členem příslušné církve, náboženské společnosti či spolku „bezvyznání“.

Československá ústavní listina (1920) používala sice též pojmový aparát, ale za značně odlišné státní, sociální a náboženské situace. Proto byl pojem „náboženské vyznání“ chápán a vnímán v Československé republice mnohem diferencovaněji. Pro jedny mohl představovat abstraktní soustavu věroučných (bezvěreckých) teorém a praktik existujících nezávisle nebo také nezávisle na konkrétní církvi, na náboženské společnosti či spolku „bezvyznání“, pro jiné stále představoval samozřejmé ztotožnění s konkrétní církví a náboženskou společností v nejširším slova smyslu.⁸

Zda-li se tak jednalo o poměr jediný, nebo právní poměry dva, kdy teprve vztah (nevztah), ztotožnění, neztotožnění s určitou věroučnou soustavou zakládá

⁷V jednom směru to však platilo podmíněně. Po právoplatném zániku předchozí (nejčastěji prvotní) náboženské příslušnosti, který nastával dnem oznámení výstupu z vyznání okresnímu úřadu politické správy místa bydliště, nevznikal vztah příslušnosti k nově zvolenému vyznání dnem oznámení tohoto rozhodnutí představenému nebo duchovnímu správci této církve, ale až přijetím do této církve – náboženské společnosti, tj. způsobem touto určeným a po splnění jejich podmínek (např. přijetí křtu). Pokud k výslovnému přijetí ze strany církve – náboženské společnosti nedošlo, zůstával občan ve stavu bezvyznání. Církvim a náboženským společnostem nebyla uložena povinnost sdělovat toto jejich rozhodnutí státu, a proto jeho evidence skutečně právní příslušnosti občana k určitému vyznání nebo stavu bezvyznání nebyla zcela exaktní.

⁸Vývoj diskusí o obsahu těchto pojmů od počátku existence specializovaného mezikonfesního zákonodárství shrnul WIERER, Rudolf., c. d., zejména s. 57–62 a pro shora probírané období s. 84–89.

– nezakládá členský poměr k veřejnoprávnímu svazu nebo soukromoprávnímu spolku (který je jen v tomto zákoně jim postaven na roveň), nemá dnes jiný než abstraktně teoretický smysl. Ať tak či tak právní poměr jednotlivce k určitému náboženskému vyznání – bezvyznání měl zásadní význam pro status jednotlivce. Byl výlučný, veřejnoprávního charakteru a zakládal další důsledky veřejnoprávní povahy.

Materie mezikonfesního zákona byla rozdělena vedle společných (§§ 15–16) a závěrečných ustanovení (§§ 17–20) do pěti okruhů: o náboženském vyznání fyzické osoby, jeho změně a zániku (§§ 1–6), o výkonu bohoslužby a duchovní správy (§ 7), o kultových příspěvcích a plněních (§§ 8–9), o pohřbívání (§ 10), o nedělích a svátcích (§§ 11–14). Aplikace zákona byla opřena o starší judikaturu vzniklou za platnosti předcházejících mezikonfesních zákonů (zejména zák. č. 68/1868 ř. z.), tímto zákonem sice zrušených, ale obdobný postup byl v meziválečném československém právní řádu považován převážně za postup *lege artis*. Závěry starší mezikonfesní judikatury byly doplněny v dalších letech významnějším způsobem jen v některých směrech, nejvýrazněji v návaznosti na dikci § 10 o pohřbívání.

V prvorepublikové literatuře se lze setkat s dílčí kritikou zákona pocházející od významného evangelického autora, která se dotýká uzavírání smlouvy o náboženské výchově dětí rodičů různého vyznání provozované farním duchovenstvem katolické církve ještě před uzavřením sňatku.⁹ Soudy ji považovaly za smlouvu řádně vzniklou, když skutečně došlo k uzavření sňatku mezi smluvními stranami. Jisté kuriosum představuje dočasné využití zákona v době od listopadu 1939 do června 1940 říšskoněmeckou správou v Protektorátu Čechy a Morava k provádění výstupů německých státních příslušníků z církevních struktur.¹⁰

Mezikonfesní zákon se dostal do nejistého postavení nabytím účinnosti zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, tj. 1. 11. 1949, jmenovitě ustanovením jeho § 14, jímž byly zrušeny „všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských

⁹Srv.: BEDNÁŘ, František, *Církev a stát*, Praha, 1934, s. 160–161.

¹⁰Srv.: KINDL, Vladimír, *K vybraným problémům právního postavení církví a náboženských společností v „Protektorátu Čechy a Morava“*, AUC- Iuridica 6/1990, s. 58–60.

společností“.¹¹ Interpretujícím a aplikujícím orgánům se nedostávalo v zákoně ani v obsahu jeho důvodové zprávy jakéhokoli náznaku zpřesňující směrnice. Cestou soudní, pokud vím, bylo jen jedinkrát rozhodnuto, že ztratilo platnost nařízení bývalého rakouského ministerstva kultu a vyučování č. 162/1860 ř.z. ohledně zcizování a zavazení jmění katolických kostelů, obcí a církevních (duchovních) ústavů.¹² Fakticky se uvažování o tom, které předpisy byly zrušeny, eventuálně které ne, koncentrovalo do rozhodování tehdy nově zřízeného Státního úřadu pro věci církevní (dále jen SÚC). Mezi jinými se do popředí dostala i otázka platnosti zákona č. 96/1925 Sb. z. a n. o vzájemných poměrech náboženských vyznání.

Podle názoru prof. A. Hrdiny byl tehdy, to zn. 1. listopadu 1949, zrušen také tento zákon. V r. 2006 k této věci uvedl: „Zákon byl derogován dokonce dvakrát (!): poprvé generelní derogační klauzulí v zákonu o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem z roku 1949, podruhé nominativem zákonem ČNR č. 165/1992 Sb. z 19. 3. 1992, kterým se zrušují některé právní předpisy z odvětví kultury“.¹³

Podívejme se na problém podrobněji. V prosinci r. 1949 začalo ministerstvo vnitra a Státní úřad pro věci církevní registrovat signály, pocházející z nižších složek státního aparátu a z některých církví, z nichž vyplývala nejistota o další platnosti interkonfesního zákona. Např. Ústřední rada církve Československé upozornila SÚC ještě před koncem r. 1949 na rozdílnou praxi okresních národních výborů. Některé považovaly zákon za platný, jiné za zrušený. V důsledku toho prohlašovaly jedny okresní národní výbory (dále jen ONV) přestupy a výstupy z církví a náboženských společností „za věc, na níž stát nemá již žádného zájmu“, jiné tuto agendu nadále prováděly. Zmiňovaná Ústřední rada se dožadovala odstranění dvojí praxe, případně jednoznačného konstatování, zda zák. č. 96/1925 Sb. z. a n. je zákonem platným či nikoli, o čemž měly být příslušné orgány vyrozuměny.

¹¹Naposledy před 1. 11. 1949 se výslovně objevil zákon č. 96/1925 sb. z. a n. ve Sbírce zákonů v příloze vyhlášky ministra vnitra č. 204/1949 Sb. o úplném znění zákona o úpravě svátkového práva č. 248/1946 Sb. z. a n., v jehož § 9 odst. 3 se konstatovalo, že ustanovení § 11 mezikonfesního zákona zůstávají nedotčena. Zákon č. 248/1946 Sb. ve znění pozdějších zákonů platil od 29. června 1949.

¹²Sbírka rozhodnutí československých soudů 1950, rozhodnutí č. 260.

¹³HRDINA, Ignác Antonín, *Texty ke studiu konfesního práva III. Československo*, Praha, 2006, s. 45.

Prostřednictvím sdělení ministerstva vnitra byl SÚC současně informován o „několika zlepšovacích návrzích“, které předložil okresní národní výbor ve Slaném, z nichž jeden se týkal interkonfesního zákona. Doporučovalo se v něm zrušit § 6 zák. č. 96/1925 Sb. z. a n. pojednávající o „vystoupení z církve“ a „vstupu do nové církve“ prostřednictvím připravovaného matričního zákona a tím zlikvidovat nejen příslušnou evidenci u ONV, ale také upustit od zápisů změn vyznání v matrikách pro jejich nepraktičnost. V novém matričním zákoně (č. 268/1949 Sb.) náboženské vyznání přestalo být předmětem zápisu do matriky, ale § 6 interkonfesního zákona jím nijak dotčen nebyl.¹⁴

V průběhu této korespondence se rovněž vyjasňovala vazba mezi zákonem o právu rodinném č. 265/1949 Sb. a interkonfesním zákonem, zejména jeho §§ 1–4. Nebyly však konstatovány v podstatě žádné rozpory mezi těmito předpisy a tak ani z tohoto pohledu si interkonfesní zákon nevyžádal žádnou korekci v zrušovacích ustanoveních (§ 46) zák. č. 265/1949 Sb. Na počátku r. 1950 zaujal SÚC konečné stanovisko, o němž informoval zainteresované strany: „Zákon č. 96/1925 Sb. nebyl ustanovením § 14 zák. č. 218/1949 Sb. dotčen.“ Případná změna § 6 zák. č. 96/1925 Sb. z. a n. by mohla nastat jedině zvláštním zákonem. „O takovém zákonu se prozatím neuvažuje.“¹⁵ Církve a náboženské společnosti byly na tento závěr upozorněny i prostřednictvím periodické publikace: Církevním věstníkem č. 6–7/1950, str. 15.

Přestože SÚC přiznával, že existuje tendence upouštět od zjišťování náboženského vyznání nebo stavu bezvyznání při úředních jednáních (např. v občanskoprávním soudním řízení), doporučoval institut přestupu a výstupu zachovat, protože jejich sledování „může sloužit k názornému dokreslení obrazu o zvýšené aktivitě některých církví v určitých oblastech“.¹⁶ Přestupování a vystupování probíhalo nadále obvyklým způsobem. Dosavadní právní vazba mezi církvemi, náboženskými společnostmi a spolky bezvyznání a jednotlivci nebyla přerušena přijetím zákonů č. 217 a 218/1949 Sb.

SÚC, pobízen politickými orgány, nebyl na druhé straně spokojen s malým úbytkem členstva v církvích a náboženských společnostech po vydání těchto zákonů, a proto, ve snaze podpořit výstupy, odstranil vnitřním pokynem povinnost okresních národních výborů hlásit výstupy opouštěným církvím

¹⁴Srv.: KADLEC, Ladislav, KNAPP, Karel, KRAMÁR, J., VAŇKOVÁ, Zdeňka, *Matriky podle zákona ze dne 7. prosince 1949, č. 268 Sb.*, Praha, 1950, s. 96.

¹⁵Národní archiv, fond SÚC, karton 1, spis 898/50.

¹⁶Tamtéž.

a náboženským společenostem v přesvědčení, že tak výstupy usnadní a jejich počet vzroste.¹⁷ Po celostátním ustavujícím sjezdu Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí (21. 6. 1952) vyvolal aparát KSČ kampaň k „urychlení rozchodu s náboženstvím“, která probíhala převážně uvnitř stranických řad přibližně půldruhého roku. Na jedné straně v atmosféře nátlaku na jednotlivce (vyšší straníční funkcionáři, učitelé, vojáci z povolání, úředníci), na druhé straně celkově bez očekávaných hromadných výsledků. Počátkem r. 1954 došlo k jejímu zastavení a z vnitrostranických dokumentů zmizely údaje o příslušnosti k církvím.

Nadále ovšem zůstávala součástí právního řádu povinnost státních orgánů evidovat náboženskou příslušnost – nepřislušnost na základě ustanovení zák. č. 96/1925 Sb. z. a n. Navzdory rok a půl trvající snaze zůstával počet osob bezvyznání nevýrazný. Ke konci r. 1953 činil přibližně 7 % obyvatelstva, což nekorespondovalo s tzv. „úspěchy“ tehdejší státní církevní politiky, a proto byl SÚC pověřen zpracování návrhu na odstranění právních kategorií náboženské vyznání a bezvyznání. Zvolil pro vyřešení tohoto zadání zvláštní postup. Nemohl zrušit platnost právních norem, na základě nichž tyto kategorie vznikly a měnily se, ale mohl odstranit dosavadní praxi vyplývající z mezikonfesionálního zákona mimoprávním způsobem, cestou vládního usnesení, a zřejmě je, že vláda toto řešení akceptovala.

Dne 27. 7. 1954 přijala usnesení (č. 1410) o zrušení evidence náboženského vyznání. Obsah neveřejného vládního usnesení sdělilo veřejnosti ministerstvo vnitra v podobě „úředního sdělení“, umístěného v Úředním listu z 31. srpna 1954, částka 107, na str. 1008 pod nadpisem „Z ministerstva vnitra“. Sdělovalo se tu, že „nebude již od občanů v žádném případě vyžadováno, aby činili vůči státním úřadům nebo podnikům sdělení o svém náboženském vyznání nebo o stavu bez vyznání a aby vyplňovali rubriku o náboženském vyznání v úředních dokladech, formulářích a dotaznících. V nových formulářích nebude již tato rubrika zaváděna.“ Pokud jej tedy dobrovolně někdo sděloval, uváděl nebo vyplňoval, bylo to nadále možné a nemohl být za tuto dobrovolnost sankcionován. Na základě této části sdělení, respektive vládního usnesení, došlo mj. k likvidaci příslušných rubrik v arších sčítání lidu, které se v nich v letech 1961, 1970 a

¹⁷Tamtéž.

1980 nevyskytovaly. Proto se náboženské vyznání – bezvyznání objevovalo v ročních demografických výkazech pouze do r. 1953 včetně.¹⁸

Ministerské sdělení obsahuje v druhé části příslib, že u „okresních národních výborů bude zrušena evidence o náboženském vyznání (o stavu bezvyznání) občanů a bude upuštěno od vyřizování oznámení občanů o změnách jejich náboženského vyznání“. Jisté tak je, že nejméně ještě 31. 8. 1954 se tato agenda vyřizovala na základě § 6 mezikonfesního zákona. K jakému konkrétnímu dni skutečně ke zrušení došlo a stalo-li se to vůbec, se mi zatím zjistit nepodařilo. Nepostrádá proto na věrohodnosti, ale jen na přesnosti tvrzení pracovníka právní služby Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury ČR z r. 1986, že „pokud některý občan před rokem 1954 ohlásil vystoupení z církve, doklad o tom je uložen v příslušném archivu“.¹⁹

Usnesení vlády samozřejmě nemohlo zrušit § 6 interkonfesního zákona, ale administrativní cestou z něj učinilo prázdňovou literu. Reálné důsledky tohoto kroku se tak dostávaly do rozporu s některými ustanoveními prováděcích nařízení k zák. č. 218/1949 Sb., v nichž se hovořilo o „členech“ nebo „příslušnících“ církví a náboženských společností.²⁰

Zákon č. 96/1925 Sb. z. a n. nepochybně zůstával platnou součástí právního řádu nejen minimálně do 31. 8. 1954, ale i po tomto datu, i když může být samozřejmě vedena diskuse v jaké podobě, jinak řečeno zda v úplném původním znění nebo v redukovaném rozsahu. Každopádně je možno konstatovat, že byl nejspíše záměrně utajován. Už v „Abecedním přehledu právních předpisů platných k 1. červnu 1960“²¹ je pod heslem „náboženství“ uvedeno jen výše citované

¹⁸Náboženská, respektive církevní příslušnost byla tak vyřazena ze statistického zjišťování. Státní orgány však v krátké době zjistily, že takové údaje postrádají, a proto se je různými způsoby snažily obstarat. Jednak odhady, jednak různé koncipovanými průzkumy tzv. religiozity. O tomto pojmu a o zjišťování tzv. katolické religiozity srv.: BABIČKA, Václav: *Vývoj katolické religiozity v českých zemích v letech 1949-1980 (na základě zjišťování Státního úřadu pro věci církevní a ministerstva kultury – Sekretariátu pro věci církevní)*, Sborník archivních prací LV. 2, Praha 5, s. 379-504.

¹⁹HÁJEK, J., *K problematice právních poměrů církví v ČSSR*, Správní právo XIX, s. 373.

²⁰Srv.: § 11 odst. 2 zák. č. 218/1949 Sb.; § 2 odst. 3 vlád. nař. č. 220-223/1949 Sb.; § 29 vlád. nař. č. 220-223/1949 Sb.

²¹Publikaci sestavil Antonín Böhm. Vyšla v nakladatelství Orbis, Praha 1960, heslo „náboženství“ je umístěno na s. 176. Starší publikace téhož autora z r. 1958, která vyšla pod názvem „Abecední přehled platných právních předpisů“ v nakladatelství Práce mně zůstala nepřístupnou.

sdělení ministerstva vnitra z 31. 8. 1954. Zákon se nevyskytuje ani v žádném „Přehledu platných právních předpisů“ vydávaných ministerstvem spravedlnosti v letech 1965, 1967, 1983, 1986. A přesto byl zákonem č. 165/1992 Sb., čl. II., bod 4 výslovně zrušen. Zrušovatel (ČNR) jej považoval za obsolentní, protože jeho praktické uplatnění nepřicházelo v úvahu, i když žel nebylo v důvodové zprávě uvedeno, od kdy nepřicházelo v úvahu. Požadavek čistoty a přehlednosti právního řádu údajně vyžadoval jeho formální zrušení. Nesporné tedy je, že jej ČNR považovala za zákon formálně platný k 19. 3. r. 1992, kdy o věci rozhodovala. K zrušení došlo pro území (tehdejší) České republiky. Na území tehdejší Slovenské republiky ani pozdější samostatné Slovenské republiky až dosud zákon zrušen nebyl.

Důvodová zpráva na vysvětlenou dále uvedla, že tento zákon byl platný v den, kdy zák. č. 143/1968 Sb., o Československé federaci nabyl účinnosti, tj. 1. 1. 1969. ČNR tedy vycházela z nepřetržité formální platnosti původního znění mezikonfesního zákona až do r. 1992.

Zajímavost zrušení spočívá však ještě jinde. Zrušení bylo provedeno v době, kdy na území ČR bylo registrováno 19 církví a náboženských společností, tedy nejvíce za dobu od r. 1868, kdy byl mezikonfesní zákon na území českých zemí vydán vůbec poprvé. Zdá se mně, že se v r. 1992 nikdo příliš nezamyslel nad tím, zda-li je zrušení po všech stránkách důvodné. V nekonečných debatách, které poté nastaly o financování církví a náboženských společností, poskytoval tento zákon relativně spolehlivou oporu pro zjištění, kolik občanů přísluší k tomu či onomu vyznání, potažmo církví a náboženské společnosti, a kteří občané naopak k těmto vyznáním a církvím nepřísluší a kolik by tedy z veřejných finančních prostředků příslušnému kultu mělo náležet v poměru ke kultům ostatním. Nelze však popřít, že by si revitalizace zákona žádala legislativní krok stejné právní síly.

Ač byl zákon v r. 1992 zrušen v původním znění, lze si teoreticky klást otázku, zda v okamžiku zrušení byl skutečně formálně platný v plném znění. Ustanovením § 10 (kniha narození) zák. č. 268/1949 Sb. přestalo být náboženské vyznání novorozenců, jak už bylo výše uvedeno, předmětem obligatorního zápisu do matriky. Tak byly nepřímo zasaženy §§ 1-3 mezikonfesního zákona dnem 1. 1. 1950. Par. 7 zák. č. 93/1951 Sb. byly zrušeny „všechny dosavadní předpisy v oboru svátkového práva“ dnem 1. 1. 1952 a tedy i § 11 o nedělích a svátcích mezikonfesního zákona, i když asi ne celý. Par. 10 o pohřbívání zůstal pravděpodobně zákonem č. 4/1952 Sb., o hygienické a protiepidemické péči, § 17, nedotčen, ale fakticky jej vyřadilo z aplikace až nař. min. zdravotnictví č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví z 15. 2. 1955, i když jej výslovně nezahrnulo

mezi „zejména“ zrušené předpisy. Opřít tyto předpoklady o rozhodovací praxi Správního soudu (do konce r. 1952) však zatím nelze, i když jsem se o zjištění v tomto směru kdysi pokoušel.²²

Resumé

V dlouhodobé tradici mezikonfesního zákonodárství platného na území dnešní České republiky představuje československý zákon č. 96/1925 Sb. z. a n. historicky poslední položku. Ač byl zákon výslovně zákonodárcem zrušen v r. 1992, dosavadní literatura jej považovala za zrušený již dnem 1. listopadu 1949. Obsah příspěvku si klade otázku, zda-li byl tento závěr plně odůvodněný a navrhuje korekci tohoto závěru na základě shromážděné historické i historickoprávní faktografie.

Summary

Questions Surrounding the Abolishment of Act No. 96/1925 Coll. on Mutual Relations of Religious Beliefs

Czechoslovak Act No. 96/1925 Coll. was the last provision in the long tradition of interfaith legislation valid in the territory of the current Czech Republic. Although commentators had considered the Act abolished as of 1 November 1949, the legislature explicitly abolished the Act only in 1992. The article questions whether the commentators had valid reasons for contending that the Act was abolished in 1949; it suggests that the commentators' conclusion must be revised in view of the accumulated history and legal facts.

Zusammenfassung

Die Fragen betreffend die Aufhebung des Gesetzes Nr. 96/1925 Sb. z. a n. über die gegenseitigen Verhältnisse der Religionsbekenntnisse

In der langen Reihe der auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik geltenden interreligiösen Gesetzgebung stellt das Gesetz Nr. 96/1925 den historisch letzten Fall dar.

²²Srv.: KINDL, Vladimír, *Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945–1952 ve věcech církví a náboženských společností*. In: Pocta doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám. Uspořádal O. Novotný, Praha, 2002, s. 188–190.

Auch wenn formell aufgehoben vom Gesetzgeber erst in 1992 sollte dieses Gesetz der bisherigen Doktrin nach schon zum 1. November 1949 aufgehoben worden sein. Der Beitrag stellt sich die Frage, ob diese Schlussfolgerungen zutreffen, und deren Korrektion auf Grund der präsentierten rechtshistorischen Fakten vorschlägt.

Riassunto

Domande attorno all'abrogazione della legge n. 96/1925 Sb. z. a n. (Raccolta delle leggi ed ordinamenti) sulle relazioni reciproche fra le confessioni

Nella longeva tradizione della legislazione interconfessionale in vigore sul territorio della odierna Repubblica Ceca la legge n. 96/1925 Sb. z. a n. presenta cronologicamente una partita ultima. Sebbene la legge sia esplicitamente abrogata dal legislatore nel 1992 la letteratura del tempo la riteneva abrogata già dal 1^o novembre 1949. Il contenuto del brano si pone la domanda se la suddetta opinione fosse ben ragionata e offre una correzione dell'opinione mettendo insieme fatti storici e storico-legali.

O autorovi

Doc. JUDr. Vladimír Kindl, docent právních dějin na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je emeritním proděkanem a děkanem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, členem její vědecké rady a vědecké rady Právnické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Věnuje se českým a československým právním dějinám v 18. až 20. století a příležitostně českému konfesnímu právu.

Doc. JUDr. Vladimír Kindl is an associated professor of legal history at the Law School of Charles University in Prague, the Dean of the Law School emeritus, and also the vice-dean emeritus of the Law School. He serves as a member of the academic councils of the Law School of Charles University in Prague and the Law School of West Bohemian University in Pilsen. In his research he focuses on Czech and Czechoslovak legal history in the 18th–20th centuries, and he publishes from time to time on topics concerning the state law on churches.

Univ.-Doz. JUDr. Vladimír Kindl, lehrt Rechtsgeschichte and der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Er war sowohl Prodekan als auch Dekan der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, ist Mitglied deren wissenschaftlichen Rates und desgleichen Rates im Rahmen der Juristischen Fakul-

tät der Westböhmischen Universität in Pilsen. Er widmet sich der tschechischen und der tschechoslowakischen Rechtsgeschichte vom 18. bis 20. Jahrhundert, gelegentlich auch dem Staatskirchenrecht.

Doc. JUDr. Vladimír Kindl, docente della storia di diritto alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga, vice-decano, decano emerito e membro del consiglio scientifico della stessa Facoltà e del consiglio scientifico della Università della Boemia Occidentale a Plzeň. Si dedica alla storia legale ceca e cecoslovacca nei secoli XVIII–XX ed occasionalmente anche al diritto ecclesiastico dello Stato ceco.

Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948

Pavla Bendová

Po únoru 1948 komunistická strana začala připravovat opatření, kterými by eliminovala vliv církve ve společnosti a postupně ji likvidovala jako instituci. Od léta 1949 přešla církevní agenda z akčních výborů národní fronty na národní výbory s budováním odborného aparátu, který měl vykonávat dohled nad církvemi a náboženskými společnostmi. Tento vývoj vyvrcholil v říjnu 1949, kdy přijalo Národní shromáždění dva zákony o církvích, a to zákon č. 217/1949 Sb., kterým byl zřízen Státní úřad pro věci církevní se sídlem v Praze a Bratislavě, a zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Zřízením Státního úřadu pro věci církevní dal stát najevo, že neuvažuje o provedení odluky církví a státu. Naopak, komunistický režim dospěl k závěru, že by odlukové řešení podporovalo uzavřenost a izolovanost církví, a to především katolické církve, utužilo by její vnitřní kázeň a závislost kněží na hierarchii, což by bylo pro státní moc nevýhodné.

Na Státní úřad pro věci církevní přešla veškerá působnost ve všech věcech církevních a náboženských. Kromě jiného, úřadu náležela řídicí a dozorní činnost ve všech věcech církví a náboženských společností, což zahrnovalo i centrální rozhodování o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností ve smyslu druhého zákona o církvích č. 218/1949 Sb. Tímto zákonem komunistický stát zavedl pro církve a náboženské společnosti jednotnou formu státní podpory, která jim měla v ekonomické oblasti nahradit celé spektrum tradičních zdrojů, které jim byly po roce 1948 odebrány. Dělo se to na základě realizace zákonů o pozemkových reformách, kterými byla bez náhrady zestátněna převážná část produktivního hospodářského majetku. Stát nejenom že odebral církvím a náboženským společnostem majetek, ale také zrušil všechny ostatní nástroje, kterými světská moc přispívala na chod církve, jako např. patronáty (patron kostela nepřispíval pouze na opravy budovy, ale zajišťoval také potřeby faráře, tedy v podstatě jeho plat). Na základě § 1 zákona č. 218/1949 Sb. stát *poskytuje*

osobní požitky duchovním, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních. Duchovnímu náleží podle § 4 *náhrada cestovních, stěhovacích a jiných výloh* podle obecných předpisů, podle § 6 *sociální dávky*. Zákon stanoví v § 7 jako podmínku k vykonávání duchovenské činnosti státní souhlas. Udělení státního souhlasu předpokládá státní spolehlivost a bezúhonnost a bylo ho možno, a v praxi se tak často stávalo, duchovnímu kdykoliv odebrat.

Podle § 8 tohoto zákona *stát hradí církvím a náboženským společností do výše jejich schváleného rozpočtu řádné věcné náklady, spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou*. Současně stát přebírá i náklady na udržování učilišť a ústavů pro výchovu duchovních (§ 12).

Vedle financování církví a náboženských společností a jejich duchovních tento zákon v § 11 odst. 1 stanoví: *Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obročimi a jinými církevními ústavy přechází na stát*. Tím stát zrušil všechny ostatní nástroje, kterými světská moc přispívala na chod církve, a převzal na sebe závazek pečovat o církevní stavby a další církevní majetek, což mělo během několika desetiletí komunistické vlády na tento majetek značně devastující vliv. Řada kostelů a církevních památek zejména v pohraničí byla zničena, nebo velmi vážně poškozena. Naopak ze Státního závěrečného účtu z r. 1950 se lze dočíst, že z finančních prostředků, které byly určeny pro církve a náboženské společnosti, byly financovány nejen církve a náboženské společnosti, ale i úřady státní správy, tj. kromě Státního úřadu pro věci církevní i krajské, okresní a místní národní výbory. Kromě nákladů vlastního úřadu byly z těchto prostředků určených pro církve a náboženské společnosti kryty např. i náklady na soustředění řeholníků a řeholnic.

V roce 1956 byl Státní úřad pro věci církevní vládním nařízením č. 19/1956 Sb. zrušen a jeho kompetence přešla na nově vzniklé Ministerstvo školství a kultury. Finanční prostředky na platy duchovních byly poskytovány z rozpočtu příslušných ONV. Ministerstvo školství a kultury financovalo pouze provoz ústředí církví a náboženských společností, sociální výpomoc duchovním a řeholníkům, popřípadě opravy církevních objektů. Zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, bylo zřízeno Ministerstvo kultury, do jehož působnosti spadají i záležitosti církví a náboženských společností. V roce 1990 byl zrušen dřívější sekretariát vlády ČSR pro věci církevní a namísto něj vznikl v rámci Ministerstva kultury odbor církví. V souvislosti s touto změnou byla provedena delimitace mzdových prostředků pro duchovní, doposud vyplácených národními výbory, na Ministerstvo kultury.

Zákon č. 218/1949 Sb. byl zákony vydanými po roce 1990 novelizován. Systém financování však zůstává téměř nezměněn, snad jedině s tím rozdílem, že duchovní, kteří jsou placeni podle zákona č. 218/1949 Sb., již nemusí mít státní souhlas.

Zákon stanoví, že „stát poskytuje registrovaným církvím a náboženským společnostem úhradu osobních požitků duchovních, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, církevní administrativě nebo ústavech pro výchovu duchovních“.

Podle § 3 odst. 1 zákona osobní požitky duchovních tvoří:

- a) základní plat,
- b) hodnostní přídavek,
- c) odměna za vyšší výkon.

Ustanovení § 3 odst. 2 zákona pak stanoví, že „částky základního platu, způsob a míru jeho zvyšování, podmínky pro přiznání hodnostního přídavku a jeho výši, jakož i podmínky pro přiznání odměny za vyšší výkon a podrobnosti o této odměně stanoví vláda nařízením“ – v současnosti se jedná o nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „nařízení vlády“), ve kterém jsou stanoveny základní platové tarify, rozpětí hodnostních přídavků náležejících duchovním v jednotlivých platových třídách a výše možných odměn za vyšší výkon. Na základě uvedeného nařízení vlády náleží duchovním církví a náboženských společností základní plat. Duchovní jsou podle tohoto nařízení zařazeni do 6 platových tříd a 12 platových stupňů. Duchovním zařazeným ve II. a vyšší platové třídě náleží také hodnostní přídavek v rozmezí určeném nařízením vlády. Podle § 3 odst. 2 nařízení vlády „výši hodnostního přídavku stanoví v rámci rozpětí církev“ a podle § 4 odst. 1 nařízení vlády „odměnu za vyšší výkon může církev duchovnímu poskytnout za a) vysokou kvalitu výkonu činnosti nebo její vyšší rozsah, b) splnění mimořádného nebo zvlášť významného úkolu“. Výše odměny za vyšší výkon může dosáhnout až 50 % základního platu 12. platového stupně v platové třídě, do které je duchovní zařazen. Stanovení výše osobních požitků je tedy **plně v kompetenci církví a náboženských společností** a stát je povinen ho akceptovat.

Lze konstatovat, že jsou plně pokryty základní platy duchovních a jen částečně další dvě složky mzdy.

Církvím a náboženským společnostem jsou poskytovány měsíční zálohy na platy duchovních. V předešlých letech se vycházelo při stanovování výše měsíčních záloh na platy duchovních pro jednotlivé církve a náboženské společnosti

z **předpokládaného** přepočteného počtu duchovních v daném kalendářním roce, který církve a náboženské společnosti nahlásily v lednu příslušného roku.

Od roku 2010 se vzhledem k nedostatečnosti prostředků určených na platy duchovních změnil způsob poskytování záloh. Oproti předchozím rokům je požadována od církví a náboženských společností informace o **skutečném** přepočteném počtu duchovních vždy k prvnímu dni kalendářního měsíce. Na tento počet je pak církvím a náboženským společenstvem poskytována měsíční záloha, která pokrývá náklady na základní platy a minimální hodnostní přídavky duchovních určené nařízením vlády. Pokud ze zaslaných měsíčních inventur vyplyne, že některým církvím a náboženským společenstvem nebyla v uplynulém období poskytnuta dostatečná částka na pokrytí základních platů a minimálních hodnostních přídavek, je tato částka dorovnána a připočtena k částce, která je jednotlivým církvím a náboženským společenstvem propočtena na základní platy a minimální hodnostní přídavky na následující měsíc.

Vyplácení prostředků na platy duchovních má svá specifika. Podle čl. 16 Listiny základních práv a svobod církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustanovují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Článkem 16 Listiny základních práv a svobod a rovněž čl. 2 odst. 1 Listiny je zaručena svoboda náboženského vyznání a autonomie církvi a náboženských společností ve věcech jejich vnitřní samosprávy. Neexistuje žádný právní předpis, který by umožňoval jakýmkoli způsobem omezovat počet duchovních církvi a náboženských společností státem, a to i v případě úhrady osobních požitků duchovním ze státního rozpočtu. Počet duchovních se nadto v průběhu roku proměňuje, neexistují tzv. funkční místa, jak tomu je např. u státních zaměstnanců.

Také na věcné náklady církvi a náboženských společností a na údržbu církevního majetku stát podle zákona č. 218/1949 Sb. přispívá jen částečně.

Nelze přitom přehlédnout, že součástí zákona č. 218/1949 Sb. je stále státem proklamovaná povinnost hradit registrovaným církvím a náboženským společenstvem, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, kromě osobních požitků duchovních i podle § 4 cestovní, stěhovací a jiné výlohy podle obecných předpisů, podle § 8 řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou podle jejich schváleného rozpočtu a podle dosud platného ustanovení § 11 pečovat o kostely a jiné církevní stavby. Stát však tuto povinnost plní nedostatečně. V zákoně není jednoznačně vymezeno, jaké věcné náklady lze ze státního rozpočtu hradit.

Pojem věcné náklady není právním řádem jednotně definován a platné právní předpisy užívají tento pojem spíše výjimečně.

V zastaralém ustanovení zákona č. 218/1949 Sb. se v § 9 uvádí, že „*Zástupci církví a náboženských společností a správcové církevního majetku jsou povinni sestavovat rozpočty a závěrečné účty a předkládat je Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení. Rozpočty na řádné věcné náklady sestavují se podle skutečných potřeb, a to podle zásad státního rozpočtu...*“ Toto ustanovení však v současné době nelze přesně aplikovat, neboť není možné schvalovat rozpočty sestavené církvemi a náboženskými společnostmi před schválením státního rozpočtu České republiky. Podklady církví a náboženských společností mají pouze informační hodnotu. V průběhu let byla Ministerstvem financí ve státním rozpočtu na ukazatele věcné náklady církví a náboženských společností a opravy církevního majetku určena jen minimální výše prostředků, přičemž požadavky církví a náboženských společností z minulých let mnohonásobně převyšovaly možnosti státního rozpočtu. Částka ze státního rozpočtu stačí vzhledem k celkové zanedbanosti údržby církevního majetku jen pro nezbytně nutné výdaje na opravy nemovitého a movitého majetku.

Z výše uvedeného je patrné, že uvedená ustanovení zákona č. 218/1949 Sb. jsou zastaralá a v současné době je nelze přesně aplikovat. Zákon není terminologicky a věcně provázaný se zákonem o státním rozpočtu. Nestanoví ani bližší podmínky pro poskytování peněžních prostředků ze státního rozpočtu, jsou stanoveny jen pravidla pro úhradu osobních požitků duchovních.

Financování registrovaných církví a náboženských společností, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, je možné dosud vnímat ne jako dar státu, ale povinnost, ke které se stát zavázal, když církvím a náboženským společnostem majetek vyvlastnil. Dosud nápravu majetkových křivd nevyřešil. Tento zakonzervovaný stav, který trvá již 20 let, oddaluje možnost, aby si církve a náboženské společnosti vytvořily aktivní majetkovou základnu pro vlastní financování, a prohlubuje se tak jejich závislost na státu, kterou mohou církve a náboženské společnosti vnímat i jako nadměrnou ingerenci státu do svých vnitřních záležitostí.

Tento stav nelze nadále prodlužovat, neboť i pro stát představuje nekoncepční, časově neohraničenou a průběžně vzrůstající zátěž státního rozpočtu. Do budoucna hrozí, že pokud se nevyřeší majetkové narovnání, od r. 2012 o zvláštní právo být financován ze státního rozpočtu budou moci požádat i nové církve a náboženské společnosti, a sice ty, které byly registrovány podle zákona č. 3/2002 Sb. Na základě tohoto zákona Ministerstvo kultury již registrovalo deset nových

církvi a náboženských společností a registrace dalších se připravuje. Znamená to tedy, že již v r. 2012 mohou podat některé církve a náboženské společnosti, pokud splní podmínky § 11 zákona č. 3/2002 Sb. (návrh na přiznání k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která je nepřetržitě registrována podle zákona ke dni podání návrhu nejméně 10 let, zveřejňovala každoročně výroční zprávu o činnosti za kalendářní rok, plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám a počet věřících této církve a náboženské společnosti musí činit nejméně 1 promile obyvatel ČR podle posledního sčítání lidu, tj. asi 10.000 věřících, např. hnutí Hare Krišna, Česká hinduistická společnost, Ústředí muslimských obcí atd.), návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv, mezi nimi právo být financována ze státního rozpočtu. Většina církví a náboženských společností, která žádá o registraci, stojí zejména o toto právo být financována ze státního rozpočtu. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že **zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, byl přijat v roce 1949 jen proto, že církve byly zbaveny materiální a finanční základny, a tudíž odkázány na příjmy ze státního rozpočtu.**

Resumé

Příspěvek pojednává o financování církví a náboženských společností po r. 1948, zmiňuje se o institucích, jejichž prostřednictvím jsou poskytovány finanční prostředky a zejména o zákonu č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, a problematice jeho aplikace dnes.

Summary

Economic Security of Churches and Religious Societies since 1948

The article discusses the financing of churches and religious societies since 1948; it reviews the institutions through which financing is provided to churches and religious societies. The article looks specifically at Act No. 218/1949 Coll. on the economic security of churches and religious societies by the state, and scrutinizes current problems that are associated with the application of the Act.

Zusammenfassung

Die materielle Versorgung der Kirchen und Religionsgesellschaften seit dem Jahr 1948

Der Artikel befasst sich mit der Finanzierung der Kirchen und Religionsgesellschaften seit dem Jahr 1948; es werden die Institutionen, die die Finanzmitteln vermitteln, und insbesondere das Gesetz Nr. 218/1949 Sb. über die materielle Versorgung der Kirchen und Religionsgesellschaften und dessen aktuelle Anwendung dargestellt.

Riassunto

Il finanziamento delle Chiese ed Enti religiosi dopo il 1948

L'articolo affronta il finanziamento delle Chiese ed Enti religiosi dopo il 1948, menzionando istituzioni per mezzo delle quali si effettua il finanziamento e soprattutto la legge n. 218/1949 Sb. (Raccolta delle leggi), sulle garanzie economiche delle Chiese ed Enti religiosi dalla parte dello Stato e sulla problematica della sua applicazione oggi.

O autore

Ing. Pavla Bendová je absolventkou Vysoké školy strojní a textilní v Liberci a postgraduálního studia na Národohospodářské fakultě Vysoké školy ekonomické v Praze. V současné době je ředitelkou odboru církví na Ministerstvu kultury ČR.

Ing. Pavla Bendová graduated from the Mechanical and Textile University in Liberec and from the graduate program of the School of Economics of the University of Economics in Prague. Currently she is the director of the Department of Churches of the Ministry of Culture of the Czech Republic.

Ing. Pavla Bendová absolvierte Hochschule für Maschinenbau und Textilwesen in Liberec und Postgradualstudium an der Volkswirtschaftlichen Fakultät der Ökonomischen Hochschule in Prag. Zur Zeit leitet sie das Kirchenreferat im Kulturministerium der Tschechischen Republik.

Ing. Pavla Bendová si è laureata al Politecnico di Liberec e al corso di ricerca alla Facoltà di Economia nazionale della Politecnico Economico a Praga. Attualmente è direttrice del dipartimento delle Chiese al Ministero della Cultura della Rep. Ceca.

EDICE DEUS ET GENTES

HTF UK

Věnuje se otázce křesťanství a nacionalismu na českém území. Prezentuje především výsledky bádání týmu v rámci výzkumného záměru „Církve v českých zemích a otázka nacionalismu – historické problémy, jejich překonání a výhled směrem k mnohonárodnostní a multikulturní evropské společnosti“.

V edici vyšly tyto publikace z oblasti církevního a konfesního práva:

Svazek 1. – Stanislav Příbyl: Ekumenismus a právo, 2006

Svazek 6. – Jiří Kejř: Z počátků české reformace, 2006

Svazek 8. – Stanislav Příbyl: Konfesněprávní studie, 2007

Svazek 11. – Daniel Spratek: Evropská ochrana náboženské svobody, 2008

Svazek 15. – Stanislav Příbyl: Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989, 2010

Vydává nakladatelství L. Marek, Brno

Mlčení českého ústavodárce o institutu manželství

Kateřina Šimáčková

Manželství je plné starostí a trnů,
ale nese ovoce, které se jinde nerodí.

(Charles de Sainte-Beuve)

Debata o ochraně manželství jako o zásadě soukromoprávní úpravy

Manželství a sňatek není ve společnosti prvoplánově vnímán jako právní problém, ale jako svazek, kterým muž a žena mezi sebou uzavírají nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou povahou na prospěch manželů a na zplození a výchovu dětí.¹ Manželství je také jediná možnost, jak si člověk může vybrat aspoň jednoho rodinného příslušníka svým svobodným rozhodnutím.

Pro proměny společenského vnímání manželství v posledním století měla velký význam otázka genderu a zrovnoprávnění žen s muži. Na našem území se poprvé v legislativě otázka rovnosti žen a mužů objevila v ustanovení § 90 všeobecného zákoníku občanského rakouského (ABGB), kde bylo zakotveno, že především mají k sobě obě strany stejné závazky k manželské povinnosti, k věrnosti a ke slušnému zacházení. V době přijetí zákoníku 1811 bylo toto ustanovení chápáno jako ustanovení historicko právně velkého kulturního významu, neboť zavádělo rovnost pohlaví. Rovněž povinnost slušného zacházení byla velkým přínosem, neboť intimita rodinného života neměla vést k tomu, aby se manželé mohli vzájemně skutkem nebo slovy urážet, i urážky byly posuzovány jako trestný čin stejně jako tělesné poškození.² Rovné postavení mužů a žen je respektováno

¹CIC 1983, kán. 1055.

²ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír, *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*, sv. I, Linhart, Praha, 1935, s. 459.

i z pohledu kanonického, podle encykliky *Pacem in terris* je rodina založena na základě rovnosti práv a povinností mezi mužem a ženou.³

Skutečnost, že institut manželství má důležitý hodnotově právní význam, jsme si dobře uvědomili při pracích nad novým občanským zákoníkem, při nichž se jako jedna z nejdůležitějších a novináři či veřejností nejvíce reflektovaných debat ukázala debata nad zachováním církevního sňatku jako rovné možnosti vedle sňatku občanského.⁴

Pro pamětníky není třeba zdůrazňovat, že zakotvení náboženského sňatku jako rovnoprávné varianty sňatku civilního v roce 1992⁵ bylo veřejností vnímáno jako významný demokratizační krok po sametové revoluci, který měl důležitý lidskoprávní rozměr a znamenal určitou satisfakci věřícím, kteří byli v komunistickém režimu znevýhodňováni a postihováni za projevy své víry. Vždyť trestní předpisy v době komunistického režimu dokonce trestně postihovaly duchovní, kteří by vykonávali sňatkové obřady náboženské s osobami, jež neuzavřely civilní manželství.⁶ Dokonce i snoubenci a svědci mohli být za návod či pomoc k tomuto trestnému činu rovněž potrestáni. Zavedení obligatorního civilního sňatku jako jediné právně povolené formy sňatku bylo v roce 1949⁷ odůvodněno třídním pohledem, zdůrazněním společenské funkce manželství s cílem vychovávat socialistické občany a ekonomickým zabezpečením rodiny hospodářským zřízením lidově demokratického státu.⁸ Komunistická teorie vycházela z toho, že rodina má biologickou, ekonomickou a výchovnou funkci, otázka manželství pak

³Jan XXIII., Encyklika *Pacem in Terris*, ze dne 11. 4. 1963, Zvon, Praha, 1996, s. 15.

K tomuto tématu také obdobně v Listu biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě České biskupské konference ze 31. května 2004, citováno v KOLÁŘOVÁ, Marie, *Žena v církvi z pohledu kanonického práva*, In: Revue církevního práva č. 38 – 3/07, s. 220.

⁴TELEC, Ivo, *Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku*, In: Revue církevního práva č. 33 – 1/2006, s. 51 a násl.

⁵zákonem č. 234/1992 Sb. s účinností od 1. 7. 1992 (§ 4a a násl.)

⁶§ 207 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, dále pak § 211 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁷§ 45 zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních.

⁸K věci více BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch, *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Masarykova univerzita, Brno, 2009, s. 800, 801. Kapitola Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností od Petra Jägera. Dostupné i na www.komunistickepravo.cz.

měla i celospolečenský význam, neboť rodina zabezpečuje faktickou biologickou reprodukci obyvatel a výchovu dětí.⁹ Tradiční komunistická ideologie odmítala manželství jako projev třídního potlačování: „Vláda muže v rodině a plození dětí, které měly být jen jeho vlastními dětmi a které byly určeny za dědice jeho bohatství – to bylo jediným a výhradním účelem monogamního manželství. ... První třídní protiklad, který se objevuje v dějinách, odpovídá vývoji antagonismu mezi mužem a ženou v monogamním manželství, a první třídní potlačování je potlačování ženského pohlaví pohlavím mužským.“¹⁰

Zásadní hodnotová debata pokračovala po sporu o zachování církevního sňatku i při formulování základních zásad soukromého práva v textu připravovaného občanského zákoníku - jakoby snad zdůraznění role manželství vedlo k tomu, že by to úkorně mohly nést osoby, které klasické manželství jako vztah mezi mužem a ženou uzavřít nemohou či nechtějí (např. homosexuálové, osoby žijící single nebo jako druh s družkou) či že by tím mohlo docházet k diskriminaci dětí narozených mimo manželství.¹¹

Nakonec se podařilo prosadit, aby v předkládaném vládním návrhu bylo v ustanovení § 3 mezi zásadami soukromého práva pod písm. b) uvedeno, že zvláštní zákonné ochrany požívají rodina, rodičovství a manželství.¹² Z odborných debat vyplynulo, že právě otázka, zda zařadit pojem manželství mezi vyjmenované instituty, byla skutečně velmi problematická a sporná. Argumenty proti ochraně manželství jako zásadě soukromého práva byly vznášeny z pozic ochrany dětí narozených mimo manželství či z pozic ochránců svobody rozhodnout se rezignovat na manželství jako životní cestu, případně z tábora bojovníků za zrovnoprávnění registrovaného partnerství s manželstvím. Bylo dosti zvláštní, že ochrana jedné hodnoty byla některými debatéry považována za zásah do hodnot jiných, které jsou uznány buď také výslovným uvedením mezi zásadami (rodičovství) či které jsou chráněny jinou formou (institut registrovaného partnerství či osoby blízké).

⁹ŠOLCOVÁ, Miroslava, *Rodina a její funkce v socialistické společnosti*, Horizont, Praha, 1976, s. 35, 51

¹⁰ENGELS, Bedřich, *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu* (in MARX, Karel, ENGELS, Bedřich, Spisy. Sv. 21, Praha, 1967, s. 98 – 99.

¹¹K tomu např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Marckxová proti Belgii a Vermeireová proti Belgii, popsaná v knize BERGER, Vincent, *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*, IFEC, Praha, 2003, s. 357, 362.

¹²Vládní návrh občanského zákoníku, sněmovní tisk 835/0 z 22. 5. 2009, dostupné na www.psp.cz.

Důvodová zpráva k návrhu zákona odkazuje na to, že již podle Aristotela vlastní štěstí motivuje člověka k soudržnosti, konání dobra a pomoci ostatním a že představy různých lidí o vlastním štěstí jsou velmi diferencované. „Příznačným prvkem totalitarismu je představa, že stát sám nejlépe ví, co je štěstí, a snaha vnutit je člověku i proti jeho vůli. Proto se respektuje, že každý může žít podle svého, neporušuje-li přitom práva jiných, a že každý může usilovat o vlastní štěstí podle libosti, nepůsobí-li to jiným bezdůvodnou újmu. Tak se vzájemně doplňují dvě hlavní zásady soukromého práva: zásada autonomie vůle a zásada *neminem laedere*.“

Podle návrhu nového občanského zákoníku je konstatováno, že manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonným způsobem a hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Důvodová zpráva k tomu dodává, že zákonné ustanovení nepředstavuje definici manželství, pouze stanoví, co je pro vlastní podstatu manželství typické a charakteristické, to bez čeho by manželství nebylo manželstvím. Trvalost manželství je pak třeba chápat jako naprosto nezbytný atribut, který manželství odlišuje od stavů či poměrů, které jsou předem uvažovány jako krátkodobé a přechodné. Účelem manželství může být vytvoření pevného základu pro plození a výchovu dětí, ale ke vzniku manželství mohou vést i důvody psychologické, zdravotní, důvodem existence manželství může být i vzájemná podpora sociální, či naplnění nějakých zájmů ekonomických. Důvody, smysl, či účel trvání jednotlivého manželství se navíc během času zcela nepochybně proměňuje. Důvodová zpráva dále uvádí, že se nelze domnívat, že to může být právě zákon, co zlomí současný narůstající trend odmítání manželství. Ani zákon nemůže mít a nemá sílu nařizovat v době vzrůstajícího počtu neplodných mužů a žen plození a výchovu dětí jako naplňování účelu manželství.¹³

Manželství jako ústavou chráněný institut z historického pohledu

Právě ve světle debat o zavedení institutu manželství mezi základní instituty chráněné novým občanským zákoníkem by bylo zajímavé se zamyslet nad tím, proč vlastně v současné České republice není manželství jako institut chráněn na úrovni ústavní. Tato úvaha je o to zajímavější, že manželství chránily všechny předchozí významné československé ústavní listiny.

¹³§ 594 a důvodová zpráva k němu.

V prvorepublikové ústavě z roku 1920 bylo uvedeno v ustanovení § 126: „Manželství, rodina a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů.“¹⁴ V tehdejší civilistické doktríně byl zdůrazňován nejen soukromý, ale i společenský význam manželství. „A přece, ať jdeme jakkoli hluboko do minulosti, nenajdeme takového stavu smýšlení společenského, jenž by byl prohlásil, že poměr rodinný jest věci čistě soukromou a osobní, a že společnost na něm nemá zájmu. Neboť z rodiny vychází dítě – a dítě je naší budoucností. ... Třebaže jde o věci svrchovaně soukromé a osobní, má přece řada ustanovení práva rodinného ráz veřejného práva, práva, určeného k přímé ochraně zájmů společenského celku.“¹⁵

Rovněž květnová ústava z roku 1948¹⁶ pamatovala ve svém ustanovení § 10 odst. 1 na zvláštní ochranu manželství: „Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu.“ Jak již bylo výše řečeno, nové předpisy vzniklé v době komunistického režimu, tedy zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, zaváděly jako jedinou formu uzavření manželství formu civilní – „před národním výborem“. Těsně po nástupu komunismu byl přijat zákon č. 56/1948 Sb., o státní podpoře novomanželům, která byla udělována nenárokově a stala se jakýmsi předchůdcem v době reálného socialismu velmi populárních novomanželských půjček. Komunistický režim si byl vědom toho, že „manželství je významným vztahem společenským i právním. Soužití muže a ženy v manželství se jeví jako obecně přijatá společenská norma chování.“¹⁷ Z toho důvodu nebylo sekularizované manželství předmětem žádných dalších významných omezení.

Socialistická ústava z roku 1960¹⁸ je postavena na rovnoprávném uplatnění žen v rodině, práci i ve veřejné činnosti (čl. 27) a jako ústavní instituty pod ochranou státu upravuje mateřství, manželství a rodinu (čl. 26). Pro velké civilní kodexy 19. století (ABGB z roku 1811, Code Civil z roku 1804 i německý BGB z roku 1896) bylo typické, že upravovaly jednotně osobní a majetkové vztahy mezi manžely. V 50. letech 20. století česká komunistická odborná doktrína začala zdůrazňovat nutnost deekonomizace rodiny, což mělo za následek tu skutečnost, že majetkové vztahy mezi manžely byly podečňovány a v 60. letech došlo k tzv. civilizaci majetkových vztahů mezi manžely – legislativně došlo k oddělení úpravy majetkových vztahů mezi manžely od vztahů osobně právních. V zákoně

¹⁴Ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

¹⁵SVOBODA, Emil, *Rodinné právo*, Vesmír, Praha, 1921, s. 2.

¹⁶Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

¹⁷RADVANOVÁ, Senta, *O rodině, manželství a dětech*, Panorama, Praha, 1978.

¹⁸Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

o rodině z roku 1963 byly regulovány osobní vztahy mezi manžely, z majetkových práv a povinností zákon o rodině upravuje pouze vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely, úprava ostatních majetkových práv a povinností manželů byla začleněna do v roce 1964 přijatého občanského zákoníku.¹⁹ Od manželských smluv, které vůbec socialistická legislativa nepřipouštěla, se tedy bezvýjimečně přešlo k bezpodílovému spoluvlastnictví manželů a jejich plné dlužnické i věřitelské solidaritě.²⁰ Zásady určující rodinnou politiku v době reálného socialismu údajně byly:

osvobození ženy a její plné politické sociální i ekonomické zrovnoprávnění (tedy masová zaměstnanost matek malých dětí a negativní tlak na ženy v domácnosti), osvobození manželství (tedy důsledná sekularizace a zdůraznění práva obou partnerů na rozvod), osvobození domácnosti (aniž by byla fakticky řešena problematika služeb ulehčujících od domácích prací), institucionalizace péče o děti (snaha přenést socializační funkce z rodiny na školu a jiné státní instituce), nuklearizace rodiny, plánované rodičovství (s interrupcí jako jeho obvyklým nástrojem).²¹

Listina základních práv a svobod, přijatá v roce 1991, mezi chráněné instituty z oblasti rodinného života zahrnuje rodinu a rodičovství a mezi chráněné skupiny ženy, děti a mladistvé. Manželství zmiňuje jen v souvislosti s rovnými právy dětí narozených v manželství i mimo ně. Aktuálně platný zákon o rodině ukládá manželům povinnost i oprávnění žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí, vzájemně respektovat svoji důstojnost a společně pečovat o děti.²² Pro pochopení sociálního významu manželství i hlavních problémů právní úpravy a judikatury v otázkách manželství v České republice jsou určité přínosné výsledky sociologických zkoumání, dle nichž ještě nedávno byla pro českou společnost typická vysoká rozvodovost i vysoká sňatečnost: „Relativně vysoká rozvodovost není v českých zemích novinkou posledních desetiletí ... desetiprocentní rozvodovost se vyskytla poprvé ve

¹⁹HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, *České rodinné právo*, Masarykova univerzita, Brno, 1998, s. 83.

²⁰Judikaturní přístup k problematice manželství v době reálného socialismu velmi dobře dokresluje cynicko instrumentální pohled s mírně sexistickým zářamováním v knize F. Pávek, *Manželství očima soudce*, Nakladatelství politické literatury, Praha, 1966.

²¹HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, *České rodinné právo*, Masarykova univerzita, Brno, 1998, s. 9–11, srov. také RADVANOVÁ, Senta, *Manželství a rodina v ČSSR*, Orbis, Praha, 1964.

²²§ 18 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. v platném znění.

věkové kohortě, která se narodila na konci první světové války a do manželství vstupovala po druhé světové válce. Země bývalého východního bloku se liší od většiny západoevropských zemí vysokou sňatečností. V tomto ohledu jsou podobné zemím s výraznou katolickou tradicí. Od nich se odlišují vysokou rozvodovostí. Česká republika je v tomto ohledu v současné střední generaci téměř extrémní: nejvyšší sňatečnost a třetí nejvyšší rozvodovost. ... rok 1994 byl počátkem prudkého poklesu sňatečnosti, stále je sňatek vnímán jako důležitý pro legitimitu manželského svazku pro děti, manželství je těsně spojováno s rodičovstvím a oddaluje se do doby, kdy se má narodit dítě.²³

Souhrnně lze tedy konstatovat, že na našem území od roku 1920 až do roku 1991, tedy do přijetí Listiny základních práv a svobod, je institut manželství ústavou chráněný institut, ačkoli se mění jeho legislativní úprava, právní i společenské vnímání.

Manželství jako ústavou chráněný institut z komparatistického pohledu

Z komparace evropských ústavních textů vyplývá, že některé zmiňují manželství jen nepřímo, jiné se vůbec manželstvím nezabývají a některé naopak zakotvují manželství jako významný ústavou chráněný institut. Zmínku o manželství nenajdeme v ústavě Belgie, Dánska, Finska, Francie, Lucemburska, Nizozemí, Rakouska, Švédska, Velké Británie a Maďarska. Naopak v ústavách Irska, Itálie, Německa, Portugalska, Řecka, Španělska, Estonska, Litvy, Lotyšska, Polska, Slovenska, Slovinska a Švýcarska je manželství traktováno jako důležitý ústavou chráněný institut.

Irská ústava z roku 1937 ve svém čl. 41 v bodě 3. 1. stanoví, že se stát zavazuje, že bude s obzvláštní pečlivostí střežit institut manželství, na kterém je rodina založena, a bude jej chránit proti všem útokům. Dále jsou stanoveny velmi přísné podmínky rozvodu manželství a uznávání zahraničních rozvodů.

Italská ústava z roku 1947 v části II. pod rubrikou Vztahy eticko-sociální v čl. 29 uvádí, že italská „republika uznává práva rodiny jako přirozeného společenství, založeného na manželství. Manželství spočívá na mravní a právní rovnosti manželů s mezemi stanovenými zákonem o ochraně rodinného společenství.“ Italská ústava dále zakotvuje povinnosti a práva rodičů k dětem narozeným mimo manželství.

²³TUČEK, M. a kol., *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*, Sociologický ústav AV ČR, 1998, s. 41, 65.

Německý Základní zákon z roku 1949 zařazuje manželství mezi ústavou chráněné instituty, když v čl. 6 odst. 1 stanoví: „Manželství a rodina stojí pod zvláštní ochranou státu.“ V odst. 5 čl. 6 je pak zakotveno rovnoprávné postavení nemanželských dětí.

Podle čl. 36 portugalské ústavy z 2. 4. 1976 má každý právo založit rodinu a uzavřít manželství na základě plné rovnoprávnosti. Zákon upravuje předpoklady a důsledky uzavření manželství a zrušení manželství v důsledku smrti nebo v důsledku rozvodu, který je nezávislý na způsobu uzavření manželství. Oba manželé mají stejná práva a stejné povinnosti z hlediska své způsobilosti a svých politických práv, jakož i s ohledem na zaopatření a výchovu svých dětí. Nemanželské děti nesmějí být vzhledem k této okolnosti žádným způsobem diskriminovány; zákony a veřejné úřady nesmějí použít vzhledem k původu žádná diskriminační označení.

Řecká ústava z roku 1975 v čl. 21 staví pod ochranu státu rodinu, manželství, mateřství a dětství s tím, že rodina je základ zachování a podpory národa.

Také španělská ústava z roku 1978 upravuje manželství jako ústavou chráněný institut. Podle čl. 32 „muž a žena mají právo uzavřít manželství na základě plné rovnoprávnosti. Zákon upravuje formy manželství, věk a další předpoklady pro uzavření manželství, práva a povinnosti manželů, jakož i důvody pro rozvod a rozluku a jejich účinky.“ Vedle toho je mezi vůdčí principy sociální a hospodářské politiky zakotvena sociální, hospodářská a právní ochrana rodiny a rovnoprávnost manželských i nemanželských dětí.

V nové estonské ústavě z roku 1992 je manželství zmíněno v té souvislosti, že jsou si manželé rovnoprávní. Litevská ústava taktéž z roku 1992 v čl. 38 stanoví, že „manželství se uzavírá svobodnou dohodou mezi mužem a ženou. Stát registruje sňatky, narození a úmrtí. Oba manželé mají v rodině stejná práva.“ Rovněž lotyšský stát podle své ústavy vedle rodiny, práv rodičů a dětí chrání a podporuje i manželství (bod 110).

Polská ústava z nedávné doby (1997) se problematikou rodiny a rodičovství zabývá jak v části základních ustanovení, tak i hospodářských, sociálních a kulturních svobod a práv. Problematice manželství je věnován článek 18 nové polské ústavy: „Manželství jako spojení ženy a muže, rodina, mateřství a rodičovství jsou pod ochranou a záštitou Polské republiky.“

Slovenská ústava, ústavní zákon č. 460/1992 Zb., ve znění změn ústavního zákona č. 323/2004 Z. z., v čl. 19 staví pod ochranu zákona vedle rodičovství a rodiny i manželství.

Rovněž slovinská ústava z roku 1991 zmiňuje ve svém čl. 53 nazvaném Manželství a rodina rovnost manželů a způsob uzavírání manželství (to se uzavírá před příslušným státním orgánem).²⁴

Švýcarská ústava z roku 1999 taktéž mezi základními právy zakotvuje právo na manželství a rodinu s tím, že toto právo je ústavně zaručeno.²⁵

Sledujeme-li poslední trendy právní úpravy manželství v Evropě, je možno i přes velmi rozdílnou ústavní a zákonnou úpravu i rozdílné hodnotové postoje většinové populace v jednotlivých státech dospět k vytyčení určitých společných rysů právní úpravy manželství na úrovni jednoduchého práva. Podle Zdenky Králíčkové je možno komparatisticky dospět k tomu, že se v rámci rodinného práva vytvořily určité evropské standardy, které vycházejí ze všeobecně uznávaných hodnot. Mezi tyto standardy se ve vztahu k institutu manželství řadí úcta k rodinnému životu člověka, ať už se kdokoli rozhodne pro jakoukoli formu soužití, případně i pro single style, snižování překážek manželství, rozlučitelnost jakékoli formy soužití dohodou jako komplexním a konečným řešením osobních i majetkových poměrů mezi partnery, ústup od rozvodu založeného na vině, přirozené prosazování zásady solidarity v manželství a rodině a pozvolné uplatňování zásady ochrany slabšího (myšleno zejména ekonomicky slabšího) partnera, solidarita v manželském majetkovém právu, v právu manželského a rodinného bydlení a výživného mezi manželi, alternativní formy řešení manželských a rodinných konfliktů a sporů.²⁶

Mezinárodní lidskoprávní dokumenty a institut manželství

Nejdůležitější mezinárodní katalogy lidských práv se zabývají ochranou soukromého a rodinného života, přičemž mezi jeden z nejdůležitějších aspektů ochrany rodinného života patří svobodná možnost uzavření sňatku, resp. manželství.

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 ve svém čl. 16 obsahuje tuto úpravu uzavření sňatku a manželství: „(1) Muži a ženy, jakmile dosáhnou plnoletosti, mají právo, bez jakéhokoli omezení z důvodů příslušnosti rasové, národnostní nebo náboženské, uzavřít sňatek a založit rodinu. Pokud jde

²⁴Překlady citovaných ustanovení uvedených ústav čerpány z KLOKOČKA, Vladimír, WAGNEROVÁ, Eliška, *Ústavy států Evropské unie 1. a 2. díl*, Linde, Praha, 2004, 2005.

²⁵Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 18. April 1999.

²⁶KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*, Masarykova univerzita, Brno, 2010, s. 45, 46.

o manželství, mají za jeho trvání i při jeho rozvázání stejná práva. (2) Sňatky mohou být uzavřeny jen se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů. (3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.“

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech²⁷ ve svém čl. 23 vedle ochrany soukromého života a rodiny zakotvuje i právo uzavřít sňatek: „Uznává se právo mužů a žen uzavřít v přiměřeném věku sňatek a založit rodinu. Manželství nebude uzavřeno bez svobodného a plného souhlasu snoubenců. Státy, smluvní strany Paktu, podniknou vhodné kroky k tomu, aby zajistily stejná práva a povinnosti snoubenců při sňatku, v manželství a při rozvodu. Při rozvodu se rozhodne o nutné ochraně dětí.“ Svobodný souhlas snoubenců jako podmínka uzavření sňatku je zakotven i v čl. 10 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech v rámci téhož dokumentu.

Pro úplnost je třeba zmínit i Chartu práv EU (nyní překládáno jako Listina práv EU), která se nedávno spolu s Lisabonskou smlouvou stala nespornou součástí unijního i českého práva. V čl. 9 Charty práv EU je zakotveno právo uzavřít manželství a založit rodinu, které se zaručuje v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon těchto práv.

Nejpropracovanější výklad i s ohledem na její dlouhodobé použití a judikatorní činnost Evropského soudu pro lidská práva má určitě Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,²⁸ která vedle obecného práva na respektování rodinného a soukromého života (čl. 8) má i speciální ustanovení věnované právu uzavřít manželství (čl. 12): „Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že manželství je obecný, tradiční a uznávaný model soužití, který dále vytváří prostředí pro rodinný život, tedy následně vztahy mezi rodiči navzájem a rodiči s dětmi. Samozřejmě právo na respektování rodinného života svědčí i osobám nežijícím v manželství, kteří vychovávají děti, rozvádějícím se manželům a osobám zatím děti nemajícím. U práva uzavřít manželství dle čl. 12 Evropské úmluvy Evropský soud pro lidská práva uznává manželství jako hodnotu, která má svůj obsah odlišný v každém smluvním státě, proto nechává státu možnost uvážení, jakým způsobem přesně obsah práva uzavřít manželství naplní. Neexistence defi-

²⁷publikovaný jako vyhláška MZV pod č. 120/1976 Sb.

²⁸pod č. 209/1992 Sb.

nice manželství v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva může plynout i z toho, že manželství je standardní a klasický institut, tudíž ve všech členských státech úmluvou popsaným párům v obvyklých případech svědčí právo uzavřít sňatek, které nikdo nezpochybňuje a neomezuje. Avšak v mezních případech, jako homosexualita nebo transsexualita, s přihlédnutím k liberalizaci názorů a možností, právě příslušníci sexuálních a kulturních menšin požadují rozšíření možnosti uzavřít manželství i na sebe a podávají stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva. Tudíž Evropský soud pro lidská práva není nucen definovat pojem manželství (myšleno tak, že by musel popsat, co manželství je), spíše zvažuje, zda bude spravedlivé, když toto právo bude svědčit i dalšímu okruhu osob, o němž se dříve ani neuvažovalo či který neexistoval.

Judikatura k čl. 12 Evropské úmluvy (tedy právu uzavřít manželství) se týká z velké části případů transsexuálů, kteří chtějí uzavřít manželství, ovšem brání jim právo státu (povětšinou Velké Británie), které považuje manželství uzavřené mezi mužem a transsexuální osobou, jejíž pohlaví bylo operativně změněno z mužského na ženské, nebo naopak, za neplatné. Evropský soud pro lidská práva do roku 2002 zastával názor, že čl. 12 Úmluvy, zaručující právo na manželství, se vztahuje na tradiční manželství mezi dvěma osobami různého biologického pohlaví. Jeho znění to potvrzuje: vyplývá z něj, že sledovaným cílem je především ochrana manželství jako základu rodiny. Navíc čl. 12 upřesňuje, že toto právo, pokud jde o jeho výkon, podléhá z důvodu různých tradičních pojetí institutu manželství zákonům smluvních států. Smluvní státy však nesmí právo uzavřít manželství omezovat stanovením takových podmínek, které by jej omezovaly takovým způsobem nebo v míře, že by byla zasažena samotná podstata tohoto práva. (Rees vs. Spojené království, Cossey vs. Spojené království, Sheffieldová a Horshamová vs. Spojené království). Obrat nastal rozsudkem Velkého senátu ve věci Christiane Goodwinová vs. Spojené království ze dne 11. 6. 2002, kdy Evropský soud pro lidská práva dospěl k závěru, že čl. 12 byl porušen.²⁹ Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že nenalézá žádný důvod, jenž by ospravedlňoval, aby transsexuálové byli práva uzavřít manželství za všech okolností zbaveni. Stát však v oblasti výkonu tohoto práva stále může stanovit a kontrolovat určité podmínky, např. jaké musí transsexuální osoba splňovat kritéria k prokázání, že konverze jejího pohlaví byla opravdu provedena. Stát však nesmí výkon práva uzavřít manželství těmto osobám zcela odepřít.

²⁹Stížnost č. 28957/95, dostupné na www.echr.coe.int.

Citovaný judikatorní vývoj Evropského soudu pro lidská práva pouze demonstruje, že Evropané nepovažují své právo uzavřít manželství za nijak problematizované a praxe demokratických evropských států nevede k zásahům do ochrany manželství jako výsledku realizace lidského práva na manželství a ochranu soukromého a rodinného života. Na druhou stranu skutečnost, že Charta lidských práv EU, která je určitě nejmodernějším evropským lidskoprávním dokumentem, právo na manželství v rámci primárního evropského práva zařadila do lidskoprávního katalogu, potvrzuje, že toto právo na manželství je v evropském civilizačním okruhu považováno za vysokou hodnotu, která má být chráněna jako jedno ze základních práv.

Závěr

K celé popsané debatě nad novou občanskoprávní úpravou i v návaznosti na komparaci výše uvedenou nezbyvá než zdůraznit, že jeden z nejpodstatnějších argumentů pro zachování církevních sňatků vedle sňatku občanského či pro ochranu manželství jako stále velmi důležité hodnoty můžeme najít u Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho, který hodnotový základ demokratického státu nachází v křesťanství a náboženské víře. Klade si otázku, „nemusí-li tedy i sekularizovaný světský stát nakonec přece jen žít z oněch vnitřních popudů a vazeb, jež občanům skýtá náboženská víra. Přitom se pochopitelně nemůže znovu stát státem ‚křesťanským‘, nýbrž musí vystupovat tak, aby už ve své světskosti pro křesťany nepředstavoval něco cizího, jejich víře nepřátelského, nýbrž aby jim nabízel příležitost ke svobodě, již zachovávat a naplňovat je i jejich úkolem.“³⁰ Právě argument svobody všech příslušníků společnosti je důležitým argumentem ve prospěch respektování úcty věřících k manželskému svazku jako k posvátné skutečnosti.³¹

Pokud zdůraznění role manželství při ústavní ochraně rodiny budeme chápat pohledem společnosti, respektující svobodu všech svých příslušníků a tedy

³⁰BÖCKENFÖRDE, E.-W., *Vznik státu jako proces sekularizace*. Z německého originálu „Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation“ (5. kapitola knihy „Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte“, Frankfurt am Main, 1991, s. 92–114). Text vyšel jako Bulletin OI 4. 170 v listopadu 2005. Přeložila Veronika Dudková. Dostupné na <http://www.obcinst.cz/cs/VZNIK-STATU-JAKO-PROCES-SEKULARIZACE-c862/>.

³¹K tomu více NĚMEC, Damián, *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2006, jinak v SOKOL, J., PINC, Z., *Antropologie a etika*, Triton, Praha, 2003, s. 131–137.

i úctu věřících k manželskému svazku, pak toto zdůraznění nemůže být žádnou překážkou v respektu svobody jiných příslušníků společnosti, u nichž se manželský svazek tak vysoké účtě netěší. Zvolí-li si pak se zdůrazněním své svobody a rovnosti jinou životní strategii, je pro mne nesrozumitelné, jak jim může škodit či vadit posvátnost náboženského manželského svazku, respektovaná jejich spoluobčany.

Kromě toho nadále pro stabilitu rodinného života i biologické a hodnotové reprodukce společnosti má institut manželství důležitou, ba dokonce nenahraditelnou úlohu. I pro ty, kteří sami v manželství nežijí či neuvažují o jeho posvátnosti, může být v lecčem inspirativní církevní postoj k manželství či jinak odůvodněná úcta k manželskému slibu a soužití.

Resumé

V průběhu přípravy nového českého občanského zákoníku se vedly důležité debaty o zachování církevního sňatku jako rovné možnosti vedle sňatku občanského. Zásadní hodnotová debata pokračovala i při formulování základních zásad soukromého práva, a to zda zařadit pojem manželství mezi instituty, jejichž zákonná ochrana v občanském zákoníku bude zdůrazněna.

V této souvislosti je zajímavé si uvědomit, že historicky byl institut manželství v českém právním prostředí vždy chráněn jako ústavní hodnota a že velká část evropských ústav stále manželství chrání na ústavní rovině. Rovněž lidskoprávní mezinárodní smlouvy na rozdíl od české Listiny základních práv a svobod zakotvují právo uzavřít manželství.

Summary

Silence on the Institution of Marriage in the Czech Constitution

In the course of drafting the new Czech Civil Code it was debated whether religious marriage should be preserved as an equal alternative to civil marriage. This important debate concerning values continued when the basic principles of private law were formulated and when it was considered whether marriage should be one of the institutions to be given strengthened protection in the Civil Code. Interestingly, the institution of marriage had always been protected in Czech law as a constitutional value; a large number of European countries continue to protect marriage in their constitutions. International

treaties on human rights also include the right to enter into marriage, although the Czech Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms does not.

Zusammenfassung

Das Schweigen des Verfassungsgesetzgebers was das Rechtsinstitut der Ehe angeht

Während der Vorbereitung des Entwurfs des neuen tschechischen bürgerlichen Gesetzbuches wurde die Erhaltung der kirchlichen Eheschließung als einer gleichwertigen Alternative zur bürgerlichen Eheschließung diskutiert. Eine weitere grundlegende Wertendebatte fand im Rahmen der Formulierung der Grundsätze des Privatrechts statt. Es ging darum, ob die Ehe zu den Rechtsinstituten gehört, deren gesetzlicher Schutz im bürgerlichen Gesetzbuch betont sein sollte.

In dieser Hinsicht ist interessant, dass vom historischen Standpunkt die Ehe immer im tschechischen Recht als Verfassungswert geschützt wurde, dass zur Zeit noch viele europäische Verfassungen die Ehe beschützen. Auch die völkerrechtlichen Verträge im Bereich der Menschenrechte verankern, im Gegensatz zur tschechischen Charta der Grundrechten und -freiheiten, das Recht auf eine freie Eheschließung.

Riassunto

Il silenzio del legislatore costituente sul matrimonio

Durante i lavori preparativi per la promulgazione del nuovo codice civile ceco ci furono alcune discussioni importanti sul mantenimento del matrimonio religioso come una alternativa equivalente al matrimonio civile. La discussione fondamentale sui valori si è fatta sentire anche formulando i principi basilari del diritto privato, in concreto decidendo se la nozione del matrimonio deve far parte di istituti la cui protezione legale nel codice civile verrà sottolineata.

Bisogna tener presente in quest'occasione che storicamente l'istituto del matrimonio è stato protetto nel ambiente legale ceco da sempre al livello di un valore costituzionale e che nella gran parte delle costituzioni europee il matrimonio è sempre tutelato al livello costituzionale. Anche gli accordi internazionali sui diritti umani a differenza dalla Carta dei Diritti e Libertà fondamentali ceca garantiscono il diritto di contrarre matrimonio.

O autorce

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., vyučuje na právnické fakultě v Brně v kurzech ústavního, církevního a mediálního práva, politologie a státovědy. Je soudkyní Nejvyššího správního soudu a členkou Výboru pro výběr soudců Soudu pro veřejnou službu EU. Publikuje zejména o některých tématech z oblasti ústavního práva a lidských práv.

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., teaches at the Law School of Masaryk University in Brno; she focuses on constitutional law, church law, media law, and political science. She is a justice of the Supreme Administrative Court and a member of the Committee for the Selection of Judges for the European Union Civil Service Tribunal. Her publications primarily concern topics in the area of constitutional law and human rights.

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., lehrt an der Juristischen Fakultät in Brno im Bereich des Verfassungsrechts, Kirchenrechts, des Medienrechts, der Politologie und der Staatslehre. Sie ist Richterin des Obersten Verwaltungsgerichts und Mitglied des Ausschusses für die Auswahl der Richter des Gerichts für den öffentlichen Dienst der EU. Sie widmet sich in ihren Veröffentlichungen insbesondere dem Verfassungsrecht und den Menschenrechten.

JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., insegna alla Facoltà di Giurisprudenza a Brno i corsi di diritto costituzionale, canonico e diritto dei media, politologia e scienze sullo Stato. Copre l'incarico di giudice della Corte Suprema Amministrativa e membro del Comitato per l'elezione di giudici del Tribunale della funzione pubblica UE. Pubblica soprattutto su alcune questioni del diritto costituzionale e di diritti umani.

INTERNETOVÁ STRÁNKA SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO

na adrese

<http://spcp.prf.cuni.cz>

obsahuje ve svých rubrikách mimo jiné:

1. Právní předpisy ČR z oblasti konfesního práva od roku 1855 do současnosti, judikaturu českých a československých soudů v této oblasti i Evropského soudu pro lidská práva týkající se náboženské oblasti.
2. Dokumenty z oblasti konfesního i církevního práva.
3. Seznam české i zahraniční literatury v oblasti církevního a konfesního práva.
4. Informace o Společnosti pro církevní právo (kontakt, složení orgánů, Stanovy společnosti).
5. Informace o akcích a přednáškách organizovaných Společností pro církevní právo.
6. Odkazy na internetové stránky vysokých škol, vědeckých institucí, knihoven a státních úřadů, které se problematikou církevního a konfesního práva zabývají.

*Stránka je průběžně doplňována a aktualizována.
Obsahuje české a anglické znění.*

Neutralita, nebo nepřátelství? Poznámky ke vztahu státu a náboženství

Jakub Kříž

Polemiky na téma vztahu státu a církvi a náboženských společností,¹ případně státu a náboženství obecně, jsou zpravidla vášnivé a dlouhé. Přes častou polarizaci v názoru na charakter tohoto vztahu lze najít i mezi názorovými oponenty důležitý styčný bod: vědomí toho, že organizovaná náboženství a stát jsou dvě různá, na sobě nezávislá společenství. Toto vědomí je pro západní civilizační kruh charakteristické a tradiční,² a to i přesto, že i zde v minulosti existovaly státy identifikující se s náboženským vyznáním.

V současné době nabývají debaty o povaze konfesní neutrality státu nových rozměrů. V řadě států je patrný posun od neutrálního pozitivního postoje k náboženství směrem k náboženství nepříznivému laicismu. Příkladem mohou být zákazy užívání náboženských symbolů na některých veřejných místech platící v řadě států,³ anebo tzv. *hate crimes*, na jejichž zavedení se vyvíjí tlak ze strany řady mezinárodních institucí a jež představují vážné ohrožení svobody slova a svobody náboženského vyznání. Stejně nepříznivá k náboženství je i nová

¹Ustáleným legálním termínem českého konfesního práva pro veškeré organizované formy náboženství je pojem „církev a náboženské společnosti“, aniž by však docházelo k rozlišování mezi církvemi na straně jedné a náboženskými společnostmi na straně druhé. V následujícím textu budou oba pojmy zastoupeny výrazem „církev“, případně obecnějším pojmem „náboženská společenství“.

²Srov. např. Augustinovo rozlišování mezi obcí Boží a obcí pozemskou. AUGUSTINUS AURELIUS, *O Boží obci*, Praha, 2007

³Např. francouzský zákon č. 2004-228 z 15. března 2004, který v zájmu oddělení církvi od státu zakazuje užívání symbolů či oděvů náboženské povahy nebo jejich výskyt ve státních základních a středních školách.

antidiskriminační legislativa,⁴ a to i přes to, že pro církve připouští výjimky a jistou míru „diskriminačního“ jednání jim umožňuje.⁵

Spíše než ucelené pojednání o vztazích mezi „obcí Boží“, tedy společenstvím náboženským (církve), a „obcí pozemskou“, tedy společenstvím politickým (státem), představují následující řádky pokus o otevření tématu, které je jistě hodno širší pozornosti.

Právní zakotvení konfesní neutrality státu

„V moderních státech, demokratických a liberálních, zvítězila idea náboženské svobody a tedy i postulát konfesní neutrality státu“.⁶ Konfesně neutrální stát bývá také označován jako stát nekonfesní, odcírkevněný, světský,⁷ sekulární či laický⁸ a je charakteristický tím, že se neidentifikuje s žádnou náboženskou vírou. Jeho dalším znakem bývá paritní přístup ke všem uznaným náboženským konfesím.⁹ Ani jedno nelze zaměňovat s *odlukou státu a církví*, která je pouze jednou z forem konfesní neutrality. Vedle odlukových států jsou konfesně neutrálními i tzv. kooperační státy, kde stát a církve spolupracují v záležitostech

⁴Srov. např. názor, že zákaz diskriminace na základě pohlaví, jak je zakotven v právu Evropské unie, „by tudíž mohl do určité míry otevřít např. otázku kněží – žen v katolické církvi.“ BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla, KÜHN, Zdeněk (eds.), *Rovnost a diskriminace*, Praha, 2007, s. 138.

⁵Jako varovný signál srov. např.: „V rámci připravovaného antidiskriminačního zákona existuje výjimka pro církve a náboženské společnosti, které mají z interních důvodů právo v pracovních vztazích uplatňovat rozdílné zacházení s osobami i v souvislosti s jejich sexuální orientací. Otázkou je, zda se tím nedává církvim a náboženským společenstvem příliš velký prostor k homofobnímu jednání. [...] Příslušná ministerstva by měla věnovat pozornost způsobu, jakým jsou připravováni ke své práci budoucí učitelé, vychovatelé a kněží.“ *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, Výbor pro sexuální menšiny, 2007 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/sexualni-mensiny/ANALYZA_final.pdf>.

⁶TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v právních dějinách*, In: MALÝ, Karel, TOMÁŠEK, Michal et al., *Nové jevy v právu na počátku 21. století. I. Historické impulzy rozvoje práva*, Praha, 2009, s. 232.

⁷TRETERA, Jiří Rajmund, *Financování církví v zemích Evropské unie*, In: KŘÍŽ, Jakub (edit.), *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*, Praha, 2009, s. 79.

⁸Srov. např.: „Česká republika je založena na principu *laického* státu“ [zvýraznění autor], nález Ústavního soudu České republiky, Pl. ÚS 6/02. Ke kritice pojmu „laického“ státu srov. blíže TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří, 2002, s. 17.

⁹TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, cit. sub. 8, s. 14.

obecného prospěchu (školství, zdravotnictví, sociální péče, ochrana kulturního dědictví apod.).¹⁰

Princip konfesní neutrality státu v ústavním pořádku České republiky zakotvuje Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“), která v čl. 2 odst. 1 stanoví: „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“. Jeho dopad je širší než pouhé zakotvení konfesní a ideologické neutrality státu; stanoví současně, že stát není bezhodnotový, ale je ukotven v demokratických hodnotách. Nekonfesnost státu je také předmětem poměrně nejasného ustanovení § 4 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, podle kterého „stát, kraje a obce nemohou provádět náboženskou nebo protináboženskou činnost“.

Vztah státu k náboženským vyznáním je ovšem třeba chápat i ve světle dalších ústavních ustanovení. Čl. 3 odst. 1 Listiny zakazuje diskriminaci v přístupu k základním právům a svobodám z důvodu víry a náboženství, čl. 15 odst. 1 zakotvuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání a čl. 15 odst. 3 garantuje právo – dnes již spíše obsoletní povahy – odmítnout vojenskou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání. Za ústřední ustanovení lze ovšem považovat čl. 16 Listiny, který zakotvuje právo svobodně projevat své náboženství nebo víru a přiznává církvím nezávislost (autonomii) na státu, přičemž tato práva lze omezit pouze zákonem a z vymezených důvodů (jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých). Teprve ve světle všech těchto ústavních imperativů lze přistoupit k výkladu principu konfesní neutrality státu v českém právním řádu.¹¹

Takový komplexní výklad nabídl Ústavní soud ČR ve svém nálezu Pl. ÚS 2/06 publikovaným pod č. 2/2003 Sb., ve kterém posuzoval ústavnost zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech. Při té příležitosti považoval za vhodné vyjádřit se k jednotlivým ústavním principům náboženské svobody v ústavním pořádku České republiky:

„Česká republika je založena na principu laického státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny [...] je totiž stát založen na demokratických hodnotách a »nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.« Je zřejmé, že Česká

¹⁰TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v právních dějinách*, cit. sub. 6, s. 233.

¹¹Pro úplnost lze mezi tato základní ústavní vymezení přiřadit ještě zásadu ochrany a rozvoje zděděného duchovního bohatství (srov. Preambule Ústavy České republiky) a právo svobodně se sdružovat (čl. 20 Listiny).

republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Z citovaného článku vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.

Zásada náboženského pluralismu a tolerance je dále provedena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny. [...] Jak již Ústavní soud vyslovil v minulosti, na rozdíl od svobody svědomí a náboženského vyznání, u níž Listina výslovně nestanoví žádné podmínky pro její omezení, lze svobodu výkonu náboženství nebo víry omezit zákonem z uvedených důvodů. Jde zde však přitom o možnost omezení výkonu těchto práv, nikoliv jejich úpravu státem [...].

Z toho je zřejmé, že náboženskou svobodu lze zásadně vymezit především jako forum internum (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. status negativus, resp. libertatis (G. Jellinek), charakteristického vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat. Zároveň však je zřejmé, že omezení náboženské svobody na forum internum je nepostačující, neboť již pojmovým znakem náboženské svobody je právo každého projevat svoje náboženské vyznání navenek, přirozeně při respektování omezujících kautel stanovených v čl. 16 odst. 4 Listiny.

Z toho, co bylo uvedeno, rovněž přímo vyplývá zásada autonomie církvi a náboženských společností spočívající především v tom, že stát do činnosti církvi a náboženských společností nesmí zasahovat a pokud se aktivita církvi omezí na vnitřní záležitosti (zejména na organizační členění), není principiálně možno tato opatření přezkoumávat před státními soudy.¹²

Ze slov Ústavního soudu lze učinit důležitý závěr: konfesní neutralita státu není cílem sama o sobě, je prostředkem k dosažení hodnoty svobody náboženského vyznání. Jinými slovy, účelem konfesní neutrality státu není náboženství vytlačit mimo veřejný prostor, ale naopak umožnit co nejširší míru svobody vyznání, a tím uznat hodnotu náboženství coby základního lidského dobra. Neutralita ve vztahu k náboženstvím neznamená stejnou míru nepřátelství vůči

¹²Z judikatury Ústavního soudu ČR srov. také: „Není sporu o tom, že církev a náboženské společnosti existují nezávisle na státním útvaru, neodvozuji svoji moc od moci státní a že církevní právo není součástí práva státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny se stát nesmí vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Z toho vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.“ (Nález ÚS ze dne 21. 11. 2007, sp. zn. IV.ÚS 34/06).

všem náboženstvím, ale poskytnutí maximálního prostoru svobody působení. I proto bývají omezení svobody vyznání formulovány v lidskoprávních dokumentech tak restriktivně.

Konfesní neutralita a judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Přední lidskoprávní dokument mezinárodní povahy – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“) – pojem konfesní neutrality státu nezná. I v tomto případě se vychází z primátu svobody náboženského vyznání.

Podle čl. 9 odst. 1 Evropské úmluvy má každý právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů. Čl. 9 odst. 2 Evropské úmluvy pak stanoví, že svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva jde konfesní neutralita ruku v ruce se svobodou náboženského vyznání. „Článek 9 [Evropské úmluvy] ukládá státním orgánům povinnost neutrality.“¹³ Konfesně neutrální stát respektuje především autonomii církví, a tak nezasahuje do jejich vnitřních sporů,¹⁴

¹³Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Svatý synod Bulharské ortodoxní církve (Metropolitan inokentij) a dalších proti Bulharsku z 22. ledna 2009.

¹⁴„Soud se nedomnívá, že v demokratické společnosti je třeba, aby stát přijal opatření k zajištění toho, aby náboženské komunity zůstaly nebo byly přivedeny pod jednotné vedení.“ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Serif proti Řecku z 14. prosince 1999. „Jednání státu ve prospěch jednoho vůdce rozděleného náboženského společenství nebo vykonané s účelem přimět společenství v rozporu s jeho vlastním přáním sjednotit se pod jedním vedením by taktéž založilo zásah do svobody vyznání.“ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Hasan a Chaush proti Bulharsku z 26. října 2000.

nezasahuje do aplikace vnitřních předpisů církví,¹⁵ ani do jmenování duchovních a jiných církevních představitelů,¹⁶ neklade novým církvím a náboženských společnostem nepřiměřené překážky k jejich právnímu uznání (registraci)¹⁷ a k přiznání právní subjektivity,¹⁸ nepřezkoumává ani neposuzuje oprávněnost náboženské víry a jejich projevů¹⁹ (zároveň však má možnost posoudit, zda náboženský subjekt nepředstavuje nebezpečí pro demokratickou společnost²⁰ a zda deklarované učení je jeho skutečným učení a nikoliv pouze zástěrkou²¹). Konfesionálně neutrální stát současně nenutí své obyvatele identifikovat se s určitým náboženstvím, což Evropský soud pro lidská práva spatřuje např. i v povinnosti nově zvolených poslanců skládat slib na evangelium.²²

¹⁵„Není úkolem Soudu, stejně jako není úkolem kteréhokoliv orgánu mimo Bulharské křesťanské ortodoxní společenství a jeho institucí nároky na legitimitu vznášené soupeřícími představiteli [církvě] posuzovat z hlediska jejich souladu s kanonickým právem.“ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Svatý synod Bulharské ortodoxní církve (Metropolitán inokentij) a dalších proti Bulharsku z 22. ledna 2009.

¹⁶Viz již citované případy Hasan a Chaush proti Bulharsku a Serif proti Řecku.

¹⁷Srov. např. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas a další proti Rakousku ze dne 31. července 2008 a Verein der Freunde der Christengemeinschaft proti Rakousku z 26. února 2009.

¹⁸Srov. např. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Moskevská pobočka Armády spásy proti Rusku z 5. října 2006 a rozsudek ve věci Scientologická církev Moskva proti Rusku z 5. dubna 2007.

¹⁹„Právo na svobodu náboženského vyznání, tak jak ho přiznává [Evropská úmluva], vylučuje jakékoliv posuzování oprávněnosti náboženské víry nebo způsobu jejího vyjádření ze strany státu.“ Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Manoussakis a spol. proti Řecku z 26. září 1996.

²⁰„Podle stanoviska Soudu je předložení dokumentu vykládajícího hlavní zásady náboženství nutné k tomu, aby stát mohl posoudit autentičnost organizace usilující o získání statutu církve a ověřit si, že toto náboženství nepředstavuje nebezpečí pro demokratickou společnost. Takový požadavek tedy nelze pokládat za nepřiměřený.“ Evropský soud pro lidská práva, rozhodnutí ve věci Juraj Lajda a ost. proti České republice ze dne 3. března 2009.

²¹Zde se i ve věcech církví a náboženských společností aplikují závěry rozsudku ve věci Refah Partisi (Strana blahobytu) a další proti Turecku z 13. února 2003. Dále srov.: „Soud uznává právo států kontrolovat, zda hnutí nebo sdružení s údajně náboženskými cíli neprovodují činnost pro společnost škodlivou.“ Evropský soud pro lidská práva, rozhodnutí ve věci Manoussakis a spol. proti Řecku z 26. září 1996.

²²Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Buscarini a další proti San Marinu z 18. února 1999.

Na druhou stranu je skutečností, že se judikatura Evropského soudu pro lidská práva v této oblasti posouvá stále více z pozice ochrany svobody vyznání k prosazování vlastního pojetí nekonfesnosti, která až příliš připomíná pokusy o vytlačování náboženství z veřejného prostoru. Evropský soud pro lidská práva tak neshledává problém v zákazech nošení náboženských symbolů na některých veřejných místech,²³ nemožnosti omluvit děti ze školní výuky etiky, jež je v rozporu s náboženským přesvědčením rodičů²⁴ a umístění krucifixů v italských školách pokládá za rozporné s principem nekonfesnosti.²⁵

Může právo konfesně neutrálního státu vyjadřovat pozitivní vztah k náboženství?

Třebaže účelem konfesní neutrality státu je ochrana svobody vyznání, není výjimkou ani přístup, který ji chápe jako vyloučení náboženství z veřejného prostoru. Náboženství v tomto podání je vnitřní, ryze soukromou otázkou a ve veřejné sféře by mu neměl být poskytnut žádný prostor. Například na základě argumentu, že „víra je vnitřní záležitostí člověka, je to jeho soukromá záležitost“²⁶ byla v návrhu nového občanského zákoníku rozeslaného v květnu 2008 do mezirezortního připomínkového řízení²⁷ navržena obligatorní civilní forma sňatku. Netřeba dodávat, že teze „víra je osobní záležitostí každého“ není k otázce formy sňatku v žádném logickém vztahu. Jedná se o oblíbenou pouč-

²³Srov. např. Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Leyla Şahin proti Turecku z 10. listopadu 2005 a rozsudek ve věci Dogru proti Francii z 4. prosince 2008.

²⁴Evropský soud pro lidská práva, rozhodnutí ve věci Appel-Irrgang a ostatní proti Německu z 6. října 2009.

²⁵Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Lautsi proti Itálii z 3. listopadu 2009. Po vynesení rozsudku požádala italská vláda v souladu s čl. 43 odst. 1 Evropské úmluvy o postoupení případu Velkému senátu. Žádost byla přijata a na rozhodnutí Velkého senátu v dané věci čeká.

²⁶Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku (verze květen 2008), k § 547 až 547b.

²⁷K jednotlivým etapám přípravy nového občanského zákoníku srov. *Nový občanský zákoník* [online]. [cit. 2010-04-15], Časové mezníky přípravy návrhu nového občanského zákoníku, dostupné z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/obecne-o-zakoniku.html>>.

ku marxisticko-leninského pojetí práva, jejímž účelem je vytlačit náboženství mimo společnost.²⁸

Je tomu skutečně tak, že by zásada konfesní neutrality státu měla být příčinou vytlačení náboženství mimo veřejný prostor? Je náboženství skutečně ryze soukromou záležitostí a jako takové nemůže být předmětem podpory ze strany státu a nemůže představovat důvod či předmět politické činnosti?²⁹ Odpověď na tuto otázku lze nalézt v úvahách nad samotným účelem práva.

Klasická aristotelovsko-tomistická teze tvrdí, že cílem společnosti, a tedy i práva, je obecné dobro.³⁰ Představitelé nové teorie přirozeného zákona³¹ tuto myšlenku dále rozvádějí. „Morálním účelem systému práva je poskytnout jednotlivcům a nižším společenstvím možnost realizovat důležitá lidská dobra, která by v případě absence práva nebyla realizovatelná (anebo nebyla plně realizovatelná).“³² V pojetí Johna Finnisse, nejvýznamnějšího představitele této přirozenoprávní školy, představuje obecné dobro „soubor podmínek, které čle-

²⁸Srov. např.: LENIN, Vladimír Iljič, *Socialismus a náboženství*, In: LENIN, Vladimír Iljič, *Sebrané spisy. Sv. 12*, Praha, 1983, s. 159–164; VAŠEČKA, Felix, *Kapitoly z bojů proti klerikalismu a za vítězství vědeckého světového názoru*, Praha, 1986, s. 9; KURODEJOV, Vladimír A., *Náboženství a církev v sovětském státě*, Praha, 1983, s. 27; MANULJOVOVÁ, Dina Jevljevna, *Církev a věřící*, In: KAVKA, Jiří (ed.), *Aktuální otázky církevní politiky a vědeckého ateismu*, VIII. díl, Praha, 1983, s. 105; STASZEWSKI, Michal T., *Socialistické státy a náboženské organizace*, Praha, 1981, s. 13.

²⁹Politickou činností rozumíme široce chápané jednání státní moci: činnost zákonodárnou (např. legislativní podpora náboženské činnosti, uznání náboženského svátku za státní svátek formou zákona), nejružnější aktivity moci výkonné (např. udělení dotace ze státního rozpočtu na ryze náboženskou událost) apod.

³⁰„[...] vidíme, že každá obec jest jakýmsi druhem společnosti a že každé společenství jest sestaveno za účelem nějakého dobra – neboť všichni lidé všechno konají pro to, co se jim zdá dobrem [...]“ ARISTOTELÉS, *Politika*. Petr Rezek, Praha, 2009, s. 37 (I,1:1252a2). Dále srov.: „Ale cílem zákona je společné dobro [Finis autem legis est bonum commune].“ S.Th. I–II., q. 96, a. 1 co. ŠPRUNK, Karel, *Tomáš Akvinský o zákoně v Teologické sumě*, Praha, 2003. Latinský text je citován podle *Sancti Thomae Aquinatis SUMMA THEOLOGICA*, dostupné z WWW: <<http://www.krystal.op.cz/sth/sth.php>>.

³¹„Nová teorie přirozeného práva (zákona)“ (anglicky „new natural law theory“) je neoklasická škola přirozeného práva, jejímž iniciátorem je morální teolog Germain Grisez (nar. 1929). Nejvýraznějším jejím představitelem pro obor právní vědy je John Finnis (nar. 1940), žák H. L. A. Harta a současný profesor práva a právní filosofie na univerzitách Oxford a Notre Dame. Jiným výrazným představitelem teorie je profesor Princetonské univerzity Robert P. George (nar. 1955), žák J. Finnisse a J. Raze.

³²GEORGE, Robert P., *In Defence of Natural Law*, Oxford, 2004, s. 107.

nům společnosti umožňují pro sebe dosahovat rozumných cílů nebo pro sebe realizovat hodnoty, kvůli nimž mají důvod (pozitivně či negativně) spolupracovat s ostatními ve společnosti“.³³

Je-li účelem práva obecné dobro, klíčové pro posouzení toho, zda má být náboženství a jeho projevy vykázáno do ryze soukromé sféry, je zodpovězení otázky, zda náboženství je ryze soukromým dobrem, či zda jej lze považovat za nedílnou část obecného dobra společnosti.

Náboženství je jistě v určitém ohledu „soukromou záležitostí každého“. Tato „soukromost“ je důsledkem svobody vyznání, jež spočívá v absenci vnějšího donucení k vyznávání určité náboženské víry, příslušnosti k nějaké církvi, k účasti na náboženských obřadech, úkonech apod. „Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.“³⁴ To ostatně zdůrazňuje i deklarace II. vatikánského koncilu o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*: „Tento vatikánský sněm prohlašuje, že lidská osoba má právo na náboženskou svobodu. Tato svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoli lidské moci, takže nikdo ani nesmí být donucován jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně, buď sám nebo spolu s jinými, v náležitých mezích. Mimoto koncil prohlašuje, že právo na náboženskou svobodu je skutečně založeno na důstojnosti lidské osoby, jak nám ji dává poznat i zjevené Boží slovo i sám rozum. [...] Toto právo lidské osoby na náboženskou svobodu má být uznáno v právním uspořádání společnosti tak, aby se stalo občanským právem.“³⁵

Současně ovšem *Dignitatis humanae* poukazuje na to, že náboženství je obecným – společenským – dobrem. Jistě, náboženský život je především niterný a „záleží svou podstatou především ve vnitřních dobrovolných a svobodných úkonech, jimiž se člověk přímo zaměřuje k Bohu“,³⁶ jenže společenská povaha člověka vyžaduje, „aby člověk vnitřní náboženské úkony projevoval navenek, aby měl s jinými společenství ve věcech náboženských, aby své náboženství

³³FINNIS, John, *Natural Law and Natural Rights*, Oxford, 1980, s. 155.

³⁴Čl. 15 odst. 1 Listiny.

³⁵*Dignitatis humanae. Deklarace o náboženské svobodě* [online], [cit. 2010-04-15], dostupné z WWW: <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_cs.html>, n. 2.

³⁶Tamtéž, n. 3.

vyznával ve společenství³⁷. Zde se opouští individuální rozměr náboženství a zdůrazňuje se jeho rozměr společenský, který však zároveň svou povahou přesahuje ryze pozemský řád věcí, jehož správa je vyhrazena státní autoritě. „Proto občanská moc, jejímž vlastním cílem je starat se o časné obecné blaho, má uznávat náboženský život občanů a stavět se k němu příznivě. Opovažuje-li se však zasahovat do náboženských úkonů nebo jim zabraňovat, je třeba říci, že překračuje své meze.“³⁸

Dle postoje nové školy přirozeného zákona je náboženství důležitým základním lidským dobrem, bez ohledu na to, zda lze prostým rozumem dospět k existenci Boha či nikoliv. Náboženství coby základní lidskou hodnotu ovšem chápe v poměrně širokém významu coby „pokoj ve vztahu k Bohu, bohům, nebo nějakému neteistickému, ale nadlidskému zdroji smyslu a hodnoty“.³⁹ O tento náboženský pokoj usiluje každý člověk, a proto lze náboženství považovat za jedno ze základních lidských dober.

Zjednodušeně jsme uvedli, že obecným dobrem je takové základní lidské dobro, za účelem jehož dosažení lidé spolupracují ve společnosti. Vlastní společnosti, kde lidé dosahují dobra náboženství, jsou náboženská společenství (církve), nikoliv společenství politické (stát). I proto je ochrana autonomie církví jedním z účelů konfesní neutrality státu.

Ovšem i když uznáme tento důležitý společenský aspekt náboženství, stále lze ještě tvrdit, že náboženství a jeho projevy jsou soukromou záležitostí (byť praktikovanou ve společenství s jinými) a jako takové by nemělo překračovat rámec náboženských společenství a představovat předmět činnosti politického společenství. To by ovšem nemohlo platit, jestliže dosahování dobra náboženství není výhradním účelem náboženských společenství, ale je i jedním z více účelů, pro který se lidé sdružují ve společenství politickém (státě). A protože jedním z těchto důvodů je ochrana práv a svobod, včetně svobody vyznání, nelze náboženství odkazovat do výlučně soukromé oblasti.

³⁷Tamtéž.

³⁸Tamtéž.

³⁹GRISEZ, Germain, BOYLE, Joseph, FINNIS, John, *Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends*, in: *The American Journal of Jurisprudence*, 1987, no. 32, s. 99–151. Podrobnější rozbor, co jsou základní lidská dobra a proč je náboženství základním lidským dobrem a co tato skutečnost znamená pro přirozenoprávní teorii, přesahuje možnosti této stať. I v této věci lze odkázat na právě citovaný článek.

R. George zastává názor, že dobro náboženství poskytuje lidem důvod pro pozitivní i negativní spolupráci i v politickém společenství.⁴⁰ „Hodnota náboženství například odůvodňuje právo na náboženskou svobodu a tomu odpovídající povinnost veřejné moci nikoliv pouze zdržet se donucování lidí na základě teologických výhrad k jejich náboženské víře a praktikám, ale také chránit jedince a náboženská společenství před jinými, kteří by vůči nim takové donucení uplatňovali.“⁴¹ To neznamená, že by náboženská společenství měla být prosta jakéhokoliv státního donucení, jen pro to, že se jedná o náboženská společenství. Státní donucení – a tím i omezení náboženské svobody – lze uplatnit v případech, kdy pro ně existují přesvědčivé důvody spočívající v ochraně jiných základních lidských dober. Lze tak mít plné pochopení pro státní moc zakazující náboženské rituály spojené s lidskými oběťmi či konzumací drog, i kdyby pro ně měla náboženská skupina hluboké teologické důvody. Slovy Evropského soudu pro lidská práva, svoboda vyznání „nechrání každé jednání motivované nebo inspirované náboženstvím nebo vírou“.⁴²

Důraz, jaký společnost klade na svobodu náboženského vyznání, prokazuje, že náboženství pokládá za nedílnou část obecného dobra. A toto dobro náboženství neposkytuje důvod pouze negativní spolupráci, která spočívá právě v ochraně svobody vyznání, ale i pro spolupráci pozitivní a umožňuje státní moci podporovat náboženskou víru, náboženský život obyvatel či činnost církví. Samozřejmě za současného respektování požadavku na ochranu náboženské svobody a neutrality státu k jednotlivým náboženstvím. Tato podpora náboženství coby jednoho z aspektů obecného dobra se může odrážet například v podpoře církevního školství, v ekonomické podpoře náboženství (např. formou daňového zvýhodnění), ve spolupráci v oblasti sociálních věcí, zdravotnictví apod. Není v rozporu s konfesní neutralitou, jestliže stát náboženská uskupení takto podporuje a přitom plně respektuje požadavky vyplývající

⁴⁰GEORGE, Robert P., *In Defence of Natural Law*, cit. sub. 32, s. 133. O pozitivní spolupráci hovoříme, jestliže spolupracovníci pracují na společném projektu, o negativní, jestliže usilují o vzájemné nevměšování se.

⁴¹Tamtéž, s. 134.

⁴²Evropský soud pro lidská práva, rozsudek ve věci Kalaç proti Turecku z 23. června 1997.

z jejich náboženského učení (za předpokladu jejich souladu s jinými právem chráněnými hodnotami).⁴³

Závěr

Současná doba je plná paradoxů. Veřejná moc se často stává aktivním hlasatelem mnohých kvazireligiálních postojů. Můžeme mezi ně zařadit např. šíření obavy z globálního oteplování, státní propagaci homosexuality coby plnohodnotného a zdravého životního stylu, sexuální výchovu na školách, antidiskriminační mentalitu apod. Na straně druhé nezřídka pod záminkou konfesní neutrality státu dochází k eliminaci náboženství z veřejného prostoru. Stát se tak na jedné straně stává aktivním kvazireligiálním hráčem, když popularizuje a právní cestou prosazuje určité partikulární etické teorie, zatímco jiné s odvoláním na konfesní neutralitu státu ignoruje či přímo potlačuje.⁴⁴

Účelem článku bylo poukázat na to, že konfesní neutralita státu neznamená vyloučení náboženství z veřejného prostoru. Náboženství představuje neoddělitelnou součást obecného dobra, které je účelem politického společenství a jeho zákonodárství. A jako takové může (v mnoha ohledech musí) být předmětem pozitivní i negativní spolupráce členů politické společnosti, a tedy předmětem politické – a tedy i zákonodárné – činnosti v mnoha jejích formách.

Sama hodnota konfesní neutrality státu vyžaduje, aby k eliminaci náboženství z veřejného prostoru nedocházelo. Vypjatý laicismus, ignorance duchovního dědictví či náboženského cítění obyvatel je postojem jistě konfesním, nikoliv však neutrálním.

⁴³Negativním příkladem je spor mezi katolickou církví a státem ve Velké Británii ohledně agentur zprostředkovávajících adopce dětí. Stát dlouhodobě tlačí i katolické charity, které tyto služby provozují, aby poskytovaly děti k adopci i homosexuálním párům, což je pro ně přirozeně nepřijatelné.

⁴⁴Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci *Chamberlain v. Surrey School District No. 36* [2002] 4. S.C.R. 710. Rodiče nesouhlasili s tím, že jejich děti se v mateřské škole seznamují s různými rodinnými modely, a to prostřednictvím publikací prezentující příklady partnerů stejného pohlaví. Argumentovali jednak vlastním morálním nesouhlasem s homosexuálním soužitím, jednak tím, že jsou podobné záležitosti pro děti navštěvující mateřskou školu jen obtížně pochopitelné. Nejvyšší soud Kanady ovšem poukázal na existenci různých morálních postojů, kterým má náležet stejný respekt a žalobu rodičů označil za pokus nábožensky motivovaných morálních dogmat ovládnout hřiště a vyloučit hodnotovou úvahu ostatních. Viz také BOBEK, Michal, BOUČKOVÁ, Pavla, KÜHN, Zdeněk (eds.), *Rovnost a diskriminace*, cit. sub. 4, s. 281.

Resumé

Autor se zabývá otázkou konfesní neutrality státu a poukazuje na její instrumentální charakter: není cílem sama o sobě, ale prostředkem k dosažení svobody vyznání. Takto ji nechápe pouze teorie, ale i judikatura Ústavního soudu ČR či Evropského soudu pro lidská práva. Ve druhé části se autor zabývá náboženstvím z pohledu obecného dobra, které je účelem politického společenství a jeho zákonodárství. Dochází k závěru, že i při zachování podmínky neutrality může stát náboženství a náboženský život obyvatel nejrůznějšími cestami podporovat. Vytlačování náboženství z veřejného prostoru je nepochopením účelu konfesní neutrality státu. Nepřátelský postoj k náboženství je postojem jistě konfesním, nikoliv neutrálním.

Summary

Neutrality or Animosity? Notes on the Attitude of the State towards Religion

In the first part of the article the author discusses the question of neutrality of a state in its relationship with religion and notes the utilitarian nature of the neutrality: it is not a goal per se, it is a vehicle to freedom of religion. This is how neutrality has been perceived, not only in theory but also by the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic and by the European Court of Human Rights. In the second part of the article the author discusses religion as a general good, which is pursued by the political community and its legislation. He concludes that even when neutrality is maintained, the state may support religion and the religious life of its inhabitants in various ways. Expulsion of religion from the public space demonstrates a misunderstanding of state neutrality towards religion. Animosity towards religion is a quasireligious approach but it is not a neutral policy.

Zusammenfassung

Neutralität oder Feindschaft? Bemerkungen zum Verhältnis des Staates zur Religion

Autor befasst sich mit der Problematik der Neutralität des Staates gegenüber der Religion und beweist dabei auf deren instrumentalen Charakter. Sie stellt kein Ziel an sich, sondern ein Mittel der Verwirklichung der Religionsfreiheit dar. So ist sie nicht nur von der Theorie, sondern auch in der Rechtsprechung des tschechischen Verfassungsrechts und des Europäischen Gerichts für Menschenrechte wahrgenommen. Im zweiten Teil

befasst sich der Autor mit der Religion in Bezug auf das Gemeinwohl, das das politische Gemeinwesen und dessen Gesetzgebung zum Ziel hat. Er kommt zum Schluss, dass der Staat die Religion und religiöse Aktivitäten der Bevölkerung in vielen Formen unterstützen kann, ohne dabei den Grundsatz der Neutralität zu brechen. Die Elimination der Religion aus dem öffentlichen Leben ist nur ein Missverständnis des Zweckes der religiösen Neutralität. Die feindliche Haltung zur Religion ist schon eine Weltanschauung, die gar nicht neutral ist.

Riassunto

Neutralità o animosità? Note alla relazione dello Stato e della religione

L'autore si occupa della questione di neutralità confessionale dello Stato e accenna al suo carattere instrumentale: non rappresenta una fine per se stessa però un mezzo al raggiungimento della libertà confessionale. Così almeno va capita non dalla teoria ma anche dalla giurisprudenza della Corte Costituzionale della Rep. Ceca o dalla Corte Europea dei Diritti dell'Uomo. Nella seconda parte l'autore si occupa della religione dal punto di vista del buono comune che rappresenta lo scopo della comunità politica e della sua legislativa. Arriva alla conclusione che mantenendo le condizioni di neutralità lo Stato può in vari modi dar incremento alla religione o alla vita religiosa dei suoi abitanti. L'estromissione della religione dal pubblico significa l'incomprensione dello scopo di uno Stato confessionalmente neutrale. L'animosità verso la religione è un atteggiamento confessionale ma certamente non neutrale.

O autorovi

Mgr. Jakub Kříž (nar. 1981 v Jablonci nad Nisou) absolvoval Právnickou fakultu UK v Praze, kde nadále externě studuje v doktorském studijním programu na katedře teorie práva. Pracuje na Ministerstvu kultury jako zástupce ředitelky odboru církví a vedoucí oddělení koncepčního a právního. Současně je asistentem katedry soukromého práva Vysoké školy CEVRO Institut.

Mgr. Jakub Kříž (born in 1981 in Jablonec nad Nisou) graduated from the Law School of Charles University in Prague, where he is currently in the PhD program in the Department of Theory of Law. He is the deputy director of the Department of Churches at the Ministry of Culture, where he heads the Policy

and Legal Unit. He also is an assistant at the Department of Private Law of the School of Political Studies CEVRO Institute.

Mgr. Jakub Kříž (geb. 1981 in Jablonec nad Nisou) absolvierte Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag, wo er extern als Doktorand am Lehrstuhl der Rechtstheorie studiert. Er arbeitet im Kulturministerium als Stellvertreter der Direktorin des Kirchenreferats und leitet die Rechts- und Konzeptionsabteilung. Gleichzeitig ist er als wissenschaftlicher Mitarbeiter am Lehrstuhl des Privatrechts der Hochschule „CEVRO Institut“ tätig.

Mgr. Jakub Kříž (nato nel 1981 a Jablonec nad Nisou) si è laureato alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga dove prosegue nei corsi di ricerca alla cattedra della teoria di diritto. Lavora al Ministero della Cultura alla posizione del vicedirettore del dipartimento delle Chiese e il capo del dipartimento legale e di concezioni. Allo stesso tempo è assistente della cattedra di diritto privato del Politecnico CEVRO Institut.

Ediční středisko Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Vám nabízí tyto publikace:

***Veronika Bílková: Odpovědnost za ochranu (R2P)
(Nová naděje nebo staré pokrytectví?)***

Vědecká monografie se zabývá v české literatuře dosud nezpracovaným tématem odpovědnosti za ochranu (Responsibility to Protect, R2P) a jeho významem a pojetím v soudobém mezinárodněprávním prostředí.

Senta Radvanová (ed.): Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost (Realita a východiska v ČR) – Kolokvium II

Jde o soubor příspěvků z kolokvia na téma „Náhradní výchova dětí – představy a skutečnost (Realita a východiska v ČR)“, které uspořádala katedra občanského práva Právnické fakulty UK.

Nabídku dalších titulů naleznete na e-shopu PF UK:

http://www.pfuk-shop.cz/shop_PRF/e-products.nsf/prf?OpenFrameset

Prof. JUDr. Jiří Rajmund TRETERA
bibliografie

1959

Ústavněprávní řešení národnostní otázky v lidově demokratických státech, ročníková práce na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 1959, 20 s.

1962

Mezinárodněprávní subjektivita OSN a mezinárodních odborných organizací, diplomová práce obhájená na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 1962, 57 s.

1968

Jak probíhají odborářské volby; Budeme volit, dva články v závodním časopise DUKLA VPŘED, č. 28 a 29/1968, Praha, 1968.

1970

Příspěvek k objasnění původu kleštěnce – komorníka etiopské královně podle Sk 8, 26–40, afrikanistická a biblická studie. Křesťanská revue 3/1970, Praha, 1970.

1971

Jsou naši duchovní jen kazateli? Příspěvek k rozhovoru nad návrhem nového Církevního zřízení Českobratrské církve evangelické, právně-ekklesiologická studie, Český Bratr 2/1971, Praha, s. 26–28.

1972

Večeře Páně, příspěvek k diskusi. Evangelický časopis pro mládež Bratrstvo, 9/1972, Praha, s. 137–138.

1984

Církev v Nicaragui: útok zevnitř i zvnějšku, překlad článku Humberta Belli z revue Religion in Communist Lands, Keston College, London, 1984. Měsíčník Informace o církvi č. 11/1984, samizdat, Praha, 1984, a Rozmluvy, filozoficko-literární revue, č. 4/1985, ed. TOMSKÝ, Alexander, London, 1985, s. 94–103.

1985

Právo katolické církve, překlad učebnice RUF, Norbert, Das Recht der Katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici für die Praxis erläutert, Herder, Freiburg i. B., 1983, s vlastními poznámkami, samizdat, Generální studium Čs. provincie Řádu bratří kazatelů dominikánů, Praha-Brno, 1985, 387 s.

Pronásledování katolíků na západní Ukrajině, překlad z revue Religion in Communist Lands, Keston College, 1985, Informace o církvi 1985–1986, samizdat, Praha, ed. HOLEČEK, Michal, 1985, 1986.

1988

Nekatolická církevní společenství v Československu v letech 1918–1988. Jejich právní dějiny. Generální studium Čs. provincie Řádu bratří kazatelů dominikánů, samizdat, Praha, 1988, 32 s.

1990

Církevní právo, Úvod do základního kursu, vydání první, Kazatelské středisko OP, Praha, 1990, 43 s.

K čemu jsou kláštery? In: Fórum, č. 12/90, s. 9.

Minulost a přítomnost řeholníků, jejich osud. Interview pro Moravskoslezský den, č. 44/90, 19. 4. 1990, s. 5, otázky kladl Ladislav Špaček.

Obnovení církevních škol, příspěvek v cyklu Co zaujalo studenty na tématu škola a vzdělání. In: Sociologické aktuality, č. 14/1990, Praha, 1990.

Mužské řády a kongregace v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Mundus Orans, 2/90, Praha.

Ženské řády a kongregace v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Mundus Orans, 3/90, Praha.

1991

Právo katolické církve, Studijní texty bohosloveckých fakult, dvoudílná skripta, překlad učebnice RUF, Norbert, Das Recht der katholischen Kirche, Herder, Freiburg i. B., 1983, s vlastními poznámkami; Matice cyrilometodějská, Olomouc, 1991, 330 s.

Katalog mužských i ženských řeholních řádů a kongregací v ČSFR, stav 24. 4. 1991. Kazatelské středisko OP, Praha, 18 s.

Pražské řeholní komunity včera a dnes, záznam přednášky v Muzeu hl. m. Prahy. In: Res Musei Pragensis, č. 5/1991, s. 6–10.

Církevní právo, Úvod do základního kursu, vydání druhé, přepracované a rozšířené. Kazatelské středisko OP, Praha, 1991, 63 s.

1992

Církevní právo, Úvod do základního a pokračujícího kursu, díl první a druhý. Editio Sti. Aegidii, Praha, 1992, 75 s. a 49 s.

1993

Církevní právo. Jan Krigl, Praha, 1993, 290 s.

1994

Synagoga a církve kdysi a dnes. Kapitoly z právních dějin. Jan Krigl, Praha, 1994, 109 s.

Sbírký církevního práva. In: Kolektiv katedry právních dějin PF UK v Praze: *Kodifikace – mezníky právních dějin*, Ediční středisko PF UK, Praha, 1994, s. 19–33.

Zábradlí církevního života, interview o výuce a významu studia církevního práva. In: Perspektivy č. 4/1994, s. III, otázky kladl Ferdinand Peroutka.

K článku JUDr. Milana Kindla: Malá poznámka k právní subjektivitě církevních institucí v minulosti. In: Bulletin advokacie, č. 5/1994, s. 18–19.

XXIV. kolokvium evropského práva. In: Salve, revue pro teologii a duchovní život č. 3/1994, s. 62–64.

Kodex kanonického práva z r. 1983 a jeho český překlad z r. 1993. In: Všehrd, 1994, no. 8, s. 13–16.

1995

Církev a řeholní řády ve středověku. In: SPUNAR, Pavel a kol., *Kultura středověku*. Druhé, pozměněné a doplněné vydání, Academia, Praha, 1995, s. 43–64.

Svatovátská katedrála pohledem právníka. In: Rovnost č. 64, 16. 3. 1995, Brno, 1995, s. 11.

Za JUDr. Vladimírem Mindlem. In: Revue církevního práva, č. 1/1995, SPCP, Praha, 1995, s. 33–34.

Kroměřížské kolokvium Rady Evropy. In: Revue církevního práva č. 1/1995, SPCP, Praha, 1995, s. 39–41.

Novodobé předpisy kanonického práva a jejich překlady. In: Revue církevního práva č. 2/1995, SPCP, Praha, 1995, s. 81–89.

Zpráva z ustavující schůze brněnské místní skupiny Společnosti pro církevní právo. In: Revue církevního práva č. 2/1995, SPCP, Praha, 1995, s. 153–154.

1996

Rechtliche und wirtschaftliche Grundlagen für den Dienst der Kirchen. In: *Gemeinsame Wege – getrennte Wege* (Die Zukunft der Beziehungen zwischen Staat und Kirchen). Konrad-Adenauer-Stiftung, Praha, 1996, s. 75–85.

Akademické týdny. In: Revue církevního práva č. 3 – 1/1996, SPCP, Praha, 1996, s. 66–67.

1997

Konfesní právo a církevní právo. Spolupracoval PŘIBYL, Stanislav. Jan Krigl, Praha, 1997, 330 s.

Rozhovor s vyučujícím církevního práva na pražské právnické fakultě Doc. JUDr. Jiřím Treterou. In: Dialog Evropa XXI, č. 2/3/97, Brno, 1997, s. 24–25.

VII. ročník Akademických týdnů v Novém Městě nad Metují. In: Revue církevního práva č. 6–1/1997, SPCP, Praha, 1997, s. 53–54.

Recenze ad Biuletyn – Nr 10 Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, Lublin, rok VI/VII, czerwiec 1997. In: Revue církevního práva č. 7 – 2/1997, SPCP, Praha, 1997, s. 111.

Za Mgr. Miloslavem Preiningerem. In: Revue církevního práva č. 8 – 3/1997, SPCP, Praha, 1997, s. 178–179.

1998

Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. In: *Právnická fakulta University Karlovy 1348–1998.* Jubilejní sborník, Praha, 1998, s. 249–261.

Postavení církví a náboženských společností v právním řádu České republiky. In: Revue církevního práva č. 11 – 3/1998, SPCP, Praha, 1998, s. 219–231.

1999

Postavení církví a náboženských společností v právním řádu České republiky. In: Theologická revue, roč. 70, č. 1, Husitská teologická fakulta UK, Praha, 1999, s. 37–46.

Zpráva o výuce církevnímu a konfesnímu právu na právnických fakultách v České republice. In: Revue církevního práva č. 13 – 2/1999, SPCP, Praha, 1999, s. 163–165.

2000

Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In: HANUŠ, Jiří, STŘÍBRNÝ, Jiří (edit.), *Stát a církev v roce 1950*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2000, s. 21–33.

Finansowanie Kościołów w Republice Czeskiej. In: Systemy finansowania instytucji kościelnych w Europie. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 2000, s. 109–122.

Church and State in the Czech Republic. In: *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État*, Volume 7, Peeters, Leuven, 2000, s. 299–316.

Financování církví v České republice. In: *Katolický týdeník*, ročník 11, č. 6/2000, Praha, 2000, s. 3.

2001

Church Autonomy in the Czech Republic. In: ROBBERS, Gerhard (ed.), *Church Autonomy: a Comparative Survey*, Peter Lang, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien, 2001, s. 633–644.

Church and State in the Czech Republic in 2000. In: *European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État*, Volume 8, Peeters, Leuven, 2001, s. 287–294.

Zpráva z budapešťského kongresu kanonického práva na téma „Teritorialita a personalita v kanonickém a v církevním právu“. In: *Revue církevního práva* č. 19 – 2/2001, SPCP, Praha, 2001, s. 141–144.

Sedmý ročník konference „Církev a stát“, konané 26. 9. 2001 na brněnské právnické fakultě. In: *Revue církevního práva* č. 19 – 2/2001, SPCP, Praha, 2001, s. 145–148.

Rozhovor s doc. J. R. Treterou. In: *Primalex*, Elsa, Praha, 2001, otázky kladl Jan Lata, s. 5–6.

2002

Stát a církev v České republice. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, 156 s.

The Principles of State Ecclesiastical Law in the Czech Republic. In: MESSNER, Francis (ed.). *Le statut des confessions religieuses des états candidats à l'Union Européenne*, Università degli Studi di Milano/Giuffrè, Milano, 2002, s. 139–156.

Systems of Relations between the State and Churches in General (Systems of the State Ecclesiastical Law) and their Occurrence in the Czech Lands in Particular. In: TORFS, Rik, MENDONÇA, Augustine, *Many Cultures, Many Faces*. Monsignor W. Onclin Chair 2002, Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Kerkelijk Recht, Uitgeverij Peeters, Leuven, 2002, s. 31–56.

Zpráva z „Msgr. W. Onclin Chair“ v Lovani ve dnech 25. 2. až 1. 3. 2002. In: Revue církevního práva č. 21–1/2002, SPCP, Praha, 2002, s. 71–72, o každoročních přednáškových cyklech dvou pozvaných zahraničních kanonistů, tentokrát Augustina Mendoncy z Indie (tč. působícího v Kanadě) a Jiřího Rajmunda Tretery z České republiky.

Slowakei, Tschechische Republik. In: CAMPENHAUSEN, Axel, RIEDEL-SPANGENBERGER, Ilona, SEBOTT, Reinhold (edit.), *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*, Band 2, Ferdinand Schoeningh, Paderborn-Wien-München-Zürich, 2002, s. 453–454, s. 455–457.

Die jüngsten Rechtsfragen des tschechischen Religionsrechts. In: Österreichisches Archiv für Recht & Religion, 2002, č. 2, s. 230–238.

Church and State in the Czech Republic in 2001. In: European Journal for Church and State Research – Revue européenne des relations Églises-État, Volume 9, Peeters, Leuven, 2002, s. 291–295.

ROBBERS, Gerhard (ed.): **Stát a církev v zemích EU**, překlad KOLÁŘ, Petr, KOLÁŘOVÁ, Markéta, Academia, Praha, 2002, s. 367, odborná revize překladu.

Konference Evropského konsorcia pro výzkum státu a církve, Thessaloniki, 9.–11. 11. 2002. In: Revue církevního práva č. 22 – 2/2002, SPCP, Praha, 2002, s. 179–180, o konferenci sekce uvedeného konsorcia pro národní církve.

Náboženství a náboženská svoboda v Evropské unii, Varšava, 31. 8.–4. 9. 2002. In: Revue církevního práva č. 22 – 2/2002, SPCP, Praha, 2002, s. 181–182.

Výměna učitelů konfesního práva mezi právníckými fakultami ve Vídni a v Praze, Vídeň 11. – 18. 1. 2003. In: Revue církevního práva č. 23 – 3/2002, SPCP, Praha, 2002, s. 276–277.

2003

State and Church in the Czech Republic. In: FERRARI, Silvio, DURHAM, Cole (eds.), *State and Church in Europe*, vyd. Peeters, Leuven, 2003, s. 81–97.

Právní systémy starověké Mezopotámie, Egypta a Izraele; Právní dějiny antického Řecka; Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století; Právní dějiny germánských etnik do zániku francké říše; Právní dějiny církvi od 6. do 20. století; Stručný přehled dějin právního a politického myšlení v raném středověku; Právní vývoj v raném středověku. In: Kolektiv autorů Právní fakulty UK: *Dějiny evropského kontinentálního práva*, vydání první, s. 19–77, s. 98–162, s. 665–675, vyd. Linde, Praha, 2003.

Religion und Ausbildung in Mittel- und Osteuropa. In: *Kultur und Recht, Religion und Religionsfreiheit in der Europäischen Union*, Wissenschaftliche Gesellschaft der Katholischen Universität Lublin, Lublin, 2003, s. 103–111.

Religia i edukacja w Europie środkowo-wschodniej. In: *Kultura i prawo, Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 2003, s. 98–119.

K problematice mezinárodních smluv mezi státy a Apoštolským stolcem. In: Parlamentní zpravodaj, no. 1, s. 7–9, 2003, a Revue církevního práva č. 25 – 2/2003, SPCP, Praha, 2003, s. 69–76.

Publikace „State and Church in the European Union, Second Edition“ – přípravné kolokvium autorů v Trevíru v červenci 2003. In: Revue církevního práva č. 25 – 2/2003, SPCP, Praha, 2003, s. 141–142.

Náboženství a náboženská svoboda ve státech středovýchodní Evropy v perspektivě evropské integrace, Lublin, září 2003. In: Revue církevního práva č. 25 – 2/2003, SPCP, Praha, 2003, s. 143–144.

2004

The Czech Bishop's Conference and the Process of Democratization in the Czech Republic. In: CHIZZONITI, Antonio G. (ed.), *Chiesa cattolica ed Europa centro-orientale, Libertà religiosa e processo di democratizzazione*, Vita e Pensiero, Milano, 2004, s. 45–107, 551–605.

Die Entwicklung des staatlichen Religionsrechts seit der Demokratisierung; Das Gegenwärtige staatliche religionsrechtliche System; Verwaltung des Religionsfonds; Stellungnahmen zu Gesetzentwürfen; Theologenausbildung–Theologische Fakultäten: Aktuelle Situation; Organisation und Rechtspersönlichkeit karitativer Einrichtungen; Krankenanstaltenrecht; Studentenseelsorge. In: POTZ, Richard, SCHINKELE, Brigitte, SCHWARZ, Karl, SYNEK, Eva Maria, WIESHAIDER, Wolfgang (eds.), Koordination: WIESHAIDER, Wolfgang, TRETERA, Jiří Rajmund, *Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa, Band 2 – Tschechien*, s. 34–44, 73–78, 88–90, 104–106, 128, WUV Universitätsverlag, Wien, 2004.

Právní systémy starověké Mezopotámie, Egypta a Izraele; Právní dějiny antického Řecka; Právní dějiny církve od jejího založení do 6. století; Právní dějiny germánských etnik do zániku francké říše; Právní dějiny církví od 6. do 20. století; Stručný přehled dějin právního a politického myšlení v raném středověku; Právní vývoj v raném středověku. In: Kolektiv autorů Právnické fakulty UK: *Dějiny evropského kontinentálního práva*, druhé doplněné vydání, s. 19–77, s. 98–174, s. 709–719, vyd. Linde, Praha, 2004.

Stát a cirkve v České republice. In: JOZEFČIAKOVÁ, Silvia, *Štát a cirkev v postsocialistickej Európe II., Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi*, Bratislava, 2004, s. 74-94.

Die theologische Ausbildung in der Tschechischen Republik. Spoluautor: HORÁK, Záboj. In: LORETAN, Adrian (ed.), *Theologische Fakultäten an europäischen Universitäten, Rechtliche Situation und theologische Perspektiven*, LIT-Verlag, Münster, 2004, s. 155–162.

Historische und Rechtliche Aspekte des Religionsunterrichts in Tschechien. Spoluautor: HORÁK, Záboj. In: RINNERHALER, Alfred (ed.), *Historische und rechtliche Aspekte des Religionsunterrichts*, Wissenschaft und Religion, Band 8, Peter Lang, Frankfurt/M., 2004, s. 413–416.

Chiesa e Stato nella Repubblica Ceca. In: FERRARI, Silvio, DURHAM, Cole, SEWELL, Elizabeth A. (eds.), *Diritto e religione nell' Europa post-comunista*, Società editrice Il Mulino, Bologna, 2004, s. 107–131.

Konfesní právo v Českých zemích. In: HOLEC, Peter, *Ius et Iustitia, Acta VII. et VIII. Symposii Iuris Canonici*. Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 2004, s. 117–127.

Religion und Religionsfreiheit in der Tschechischen Republik. In: *Kultur und Recht, Religion und Religionsfreiheit in den Ostmitteleuropas Staaten in der Perspektive der Integration mit EU*. Wissenschaftliche Gesellschaft der Katholischen Universität Lublin, Lublin, 2004, s. 139–154.

Religia i wolność religijna w Republice Czeskiej. In: *Kultura i prawo, Religia i wolność religijna w państwach Europy środkowo-wschodniej w perpektywie integracji europejskiej*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 2004, s. 129–142.

Návrh zákona o svobodě vyznání a o postavení církvi a náboženských společností. In: *Svoboda svědomí v post-komunistické společnosti*, RCDA, Praha, 2004, s. 55–59.

35. německý sněm právních historiků v Bonnu, 12.–17. 9. 2004. In: *Revue církevního práva* č. 29 – 3/2004, SPCP, Praha, 2004, s. 234–235.

2005

State and Church in the Czech Republic. In: ROBBERS, Gerhard (ed.), *State and Church in the European Union*. Second Edition, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2005, s. 35–54.

Staat und Kirche in der Tschechischen Republik. In: ROBBERS, Gerhard (ed.), *Staat und Kirche in der Europäischen Union*, Zweite Auflage. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2005, s. 37–58.

Recenze ad SITARZ, Mirosław, Słownik prawa kanonicznego, spoluautor PŠENIČKA, Stanislav. In: *Revue církevního práva* č. 30 – 1/2005, SPCP, Praha, 2005, s. 76.

Právní postavení islámské menšiny v České republice - Legal Status of the Islamic Minority in the Czech Republic. In: *Islam v Evropě – Islam in Europe*, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava, 2005, s. 109–115, 300–306.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva. In: *Revue církevního práva* č. 30 – 1/2005, s. 98–100, č. 31 – 2/2005, s. 192–195, č. 32 – 3/2005, s. 285–287, SPCP, Praha, 2005.

2006

Concordatarian Agreements and Public Agreements in the Czech State Ecclesiastical Law. In: *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and non-covenantal Cooperation between State and Religion in Europe*, Peeters, Leuven-Paris-Dudley, 2006, s. 33–38.

Kirche und Sozialismus in der Tschechoslowakei 1948–1989. In: *Kirche und Sozialismus in Osteuropa*, WUV, Wien, 2006, s. 58–70.

Reflexe pojmu farních inkorporací v novodobých dějinách církevního práva v Českých zemích. In: *Revue církevního práva* č. 33 – 1/2006, SPCP, Praha, 2006, s. 8–17.

Recenze ad HRDINA, Ignác Antonín, Texty ke studiu konfesního práva III. – Československo. In: *Revue církevního práva* č. 35 – 3/2006, SPCP, Praha, 2006, s. 249–250.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva. In: *Revue církevního práva* č. 33 – 1/2006, s. 92–100, č. 34 – 2/2006, s. 179–184, č. 35 – 3/2006, s. 264–268, SPCP, Praha, 2006.

2007

Das Verhältnis von Staat und Kirche in Tschechien. Spoluautor HORÁK, Záboj. In: *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht*, roč. 52, č. 3, 2007, s. 571–577.

Blokovaný církevní majetek a církevní právo. In: *Restituce církevního majetku*, Senát Parlamentu České republiky, Praha, 2007, s. 6–8.

Państwo i kościół w Czechach. In: *Państwo i kościół w krajach Unii Europejskiej*, Kolonia, Spółka z o.o., Wrocław, 2007, s. 67–80.

Religious Entities as Legal Persons – Czech Republic. In: *Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons*, Peeters, Leuven-Paris-Dudley, MA, 2007, s. 55–59.

Vztah státu a církvi v českých zemích od 18. století do pádu monarchie. In: *Právněhistorické studie č. 39*, Karolinum, Praha, 2007, s. 143–160.

Z kongresu Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církvi a státu v Nikósii (listopad 2007). Spoluautor HORÁK, Zábaj. In: *Revue církevního práva č. 38 – 3/2007*, SPCP, Praha, 2007, s. 286–287.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva. Spoluautor HORÁK, Zábaj. In: *Revue církevního práva č. 36 – 1/2007*, s. 68–72, č. 37 – 2/2007, s. 182–192, č. 38 – 3/2007, s. 295–300, SPCP, Praha, 2007.

2008

Constitutional Identities – Religious symbols and beyond (Czech Republic). Spoluautor HORÁK, Zábaj, 2008, právní expertíza., 2 s.

Program of Ecclesiastical Law Teaching at the Law Faculties and Lecturers of the Same Subject at the Theological Faculties in the Czech Republic. Spoluautor HORÁK, Zábaj, 2008, právní expertíza, 2 s.

Odluka církve (církvi) a státu. In: FILIPI, Pavel a kol.: *Malá encyklopedie evangelických církví*, Libri, Praha, 2008, s. 105–107.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva. Spoluautor HORÁK, Zábaj. In: *Revue církevního práva č. 39 – 1/2008*, s. 83–86, č. 40 – 2/2008, s. 169–174, č. 41 – 3/2008, s. 232–246, SPCP, Praha, 2008.

2009

Zákon o církvích a náboženských společnostech a rozvoj českého konfesního práva na počátku 21. století. In: MALÝ, Karel, TOMÁŠEK Michal (eds.), *Historické impulzy rozvoje práva*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2009, s. 230–249.

The Financing of Religious Communities in the Czech Republic. Spoluautor HORÁK, Zábaj. In: BASDEVANT-GAUDEMET, Brigitte, BERLINGÒ, Salvatore (edit.), *The Financing of Religious Communities in the European Union/Le*

financement des religions dans les pays de l'Union européenne. European Consortium for Church and State Research, Peeters, Leuven, 2009, s. 119–128.

Legal Status of Religions, Registered Religious Communities in the Czech Republic. Spoluautor HORÁK, Záboj. Publikováno na internetových stránkách <http://www.eurel.info/EN/>, Centre national de la recherche scientifique (CNRS)/PRISME – Société, Droit et Religion en Europe, Strasbourg, 2 s.

Financování církví v zemích Evropské unie. In: KŘÍŽ, Jakub (ed.), *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*, Ministerstvo kultury ČR, Praha, 2009, s. 78–85.

Financing of Churches in the Member States of the European Union. In: KŘÍŽ, Jakub (ed.), *Religion and Public Authority in the European Union Countries*, Ministerstvo kultury ČR, Praha, 2009, s. 86–94.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva. Spoluautor HORÁK, Záboj. In: *Revue církevního práva* č. 42 – 1/2009, s. 69–72, č. 43 – 2/2009, s. 159–166, č. 44 – 3/2009, s. 247–250, SPCP, Praha, 2009.

V tisku:

Immigration, National and Regional Laws and Freedom of Religion – Report Czech Republic. Spoluautor HORÁK, Záboj. For 20th Meeting of the European Consortium for Church and State Research, Madrid, 12–15 November 2009, 7 s.

První republika a otázka odluky státu a církví, určeno k publikaci v rámci grantu *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918–1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Karolinum, Praha. Grantový projekt podporovaný Grantovou agenturou ČR, reg. č. 407/06/0039, 18 s.

Sestavil Záboj Horák



Věrnější než originál,
hezčí než představa

VAŠE OFSETOVÁ TISKÁRNA

od vizitky po knihu

Na Popelce 19 • 150 00 Praha 5
tel.: 257 212 422 • fax: 257 212 425
www.jpmtisk.cz
e-mail: jpmtisk@jpmtisk.cz